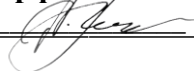

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри
туристичного бізнесу та
країнознавства
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: «Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього
туризму Харківської області»

Виконав: студентка 6 курсу, групи УТз-61
Спеціальності 242 «Туризм»

Величко Валерія Віталіївна

_____
(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Панова І.О.

_____
(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н., доц. Шуба М.В.

_____
(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Покоłodна М.М.
_____
(прізвище та ініціали)

Харків – 2023 року

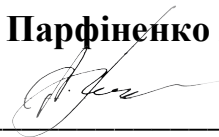
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий
(магістерський)

Напрямок підготовки
Спеціальність 242 «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
туристичного бізнесу
та країнознавства
Доц. Парфіненко А.Ю.

“06” грудня 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Величко Валерії Віталіївни

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму Харківської області»

керівник роботи Панова Ірина Олексіївна, к.е.н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 07.08.2023 р. № 4002 – 5/1676

2. Строк подання студентом роботи 20.11.2023 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Дослідити сутність поняття та чинники розвитку внутрішнього туризму; вивчити методи та механізми активізації розвитку внутрішнього туризму; оцінити стан ринку внутрішнього туризму України; провести аналітичне дослідження ринку внутрішнього туризму Харківської області; виокремити проблеми розвитку внутрішнього туризму Дворічанської

селищної громади; надати рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретичні основи дослідження ринку внутрішнього туризму
2	Розділ 2. Аналіз сучасного стану внутрішнього туризму в Харківській області
3	Розділ 3. Перспективи післявоєнного відновлення ринку внутрішнього туризму в Харківській області

5. Дата видачі завдання 3.09.2023 р.

Студент

підпис

V.V. Velichko
ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

I.O. Panova
ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Величко В. В. Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму Харківської області.

Роботу присвячено обґрунтуванню перспектив розвитку внутрішнього туризму Харківської області на прикладі Дворічанської селищної громади Куп'янського району, а також аналізу та дослідженню перспектив післявоєнного відновлення Дворічанського району. Виявлено особливості становлення та розвитку внутрішнього туризму в період повномасштабного вторгнення в Україні та насамперед в Харківській області. Проаналізовано сутність поняття та чинники розвитку внутрішнього туризму, а також методи та механізми активізації розвитку внутрішнього туризму. Проведено оцінку ринку внутрішнього туризму в Україні та досліджено ринок внутрішнього туризму Харківської області. Виокремлено проблеми розвитку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади. Надано рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади. Розроблено стратегію післявоєнного відновлення **Дворічанської громади** як перспективного напрямку розвитку внутрішнього туризму в Харківській області.

ANNOTATION

Velychko.V.V Prospects for the post-war recovery of domestic tourism in the Kharkiv region.

The work is devoted to the substantiation of the prospects for the development of domestic tourism in the Kharkiv region using the example of the Dvorichan settlement community of the Kupyan district, as well as the analysis and research of the prospects for the post-war recovery of the Dvorichan district. The peculiarities of the formation and development of domestic tourism during the period of full-scale invasion in Ukraine and primarily in the Kharkiv region are revealed. The essence of the concept and factors of the development of domestic tourism and the methods and mechanisms of activation of the development of domestic tourism are analyzed. An assessment of the domestic tourism market in Ukraine was carried out and the domestic tourism market of the Kharkiv region was investigated. The problem of the development of domestic tourism in the Dvorichan settlement community is singled out. Recommendations are provided regarding promising directions for the development of domestic tourism in the Dvorichan settlement community. Strategies for the post-war recovery of the Dvorichan community as a promising direction for the development of domestic tourism in the Kharkiv region have been developed.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ	6
1.1. Сутність поняття та чинники розвитку внутрішнього туризму	6
1.2. Методи та механізми активізації розвитку внутрішнього туризму	11
1.3. Оцінка стану ринку внутрішнього туризму України...15	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	22
2.1. Аналітичне дослідження ринку внутрішнього туризму Харківської області.....	22
2.2. Соціально-економічні передумови розвитку внутрішнього туризму Харківської області.....	28
2.3. Проблеми розвитку ринку внутрішнього туризму Харківської області	35
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РИНКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	44
3.1. Напрями післявоєнного відновлення ринку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади.....	44
3.2. Стратегія післявоєнного відновлення Національного природного парку «Дворічанський» як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму в Харківській області.....	48
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Значимість розвитку туристичної галузі для економіки незаперечна. Вона генерує дохід населення та підприємств, забезпечує зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, залучає інвестиційні ресурси, створює нові робочі місця, підвищує рівень життя, стимулює розвиток суміжних із нею сфер народного господарства, підвищує внутрішнє споживання, створюючи попит на місцеві товари та послуги. Причому мультиплікативний (непрямий) ефект туризму, що являє собою по суті міжгалузевий комплекс, досить великий: за оцінками фахівців, до 53 сфер економічної діяльності зазнають його впливу.

На відміну від виїзного туризму, що передбачає виїзд туристів за кордон, внутрішній туризм має на увазі переміщення громадян у межах своєї країни з метою відпочинку. За своїм сутнісним змістом для економіки держави/регіону розвиток внутрішнього туризму є більш значущим, оскільки він не тільки прибутковий, що підтверджують статистичні дані, а є й основою успішного функціонування туристичної галузі країни загалом. Саме завдяки йому створюється базова туристична інфраструктура, відбувається освоєння нових туристично-рекреаційних ресурсів, здійснюється підготовка фахівців у цій сфері. Також цей напрямок сприяє відновленню психофізіологічних ресурсів та працездатності населення, тим самим покращуючи людський капітал, що прискорює інноваційні перетворення як на рівні країни, так і на регіональному рівнях. Внутрішній туризм перешкоджає відтоку валютних надходжень зарубіжних країн, залишаючи капітал в країні, цим самим знижуючи тиск на національну грошову одиницю. Відповідно до рекомендацій ЮНВТО, з метою забезпечення національних інтересів співвідношення між внутрішнім та виїзним туризмом має становити 4:1 відповідно

Ступінь вивченості проблеми. Розвитку внутрішнього туризму нашій країні присвячено багато наукових статей, у яких, зазвичай, розглядається

загальний стан туристичного ринку, географія туристичних потоків, туристично-рекреаційний потенціал, забезпечення сталості розвитку туризму. Це роботи таких науковців як Гапоненко Г., Євтушенко О., Корнус О., Лиман С., Любіцева О., Мальська М., Парфіненко А., Посохов І., Стафійчук В., Шамара І. та ін.

Об'єктом дослідження є ринок внутрішнього туризму України.

Предметом дослідження є особливості розвитку внутрішнього туризму в Харківській області на прикладі Дворічанської селищної громади Куп'янського району.

Метою роботи є науково-теоретичне обґрунтування перспектив розвитку внутрішнього туризму Харківської області.

Завдання, які були поставлені для досягнення мети :

- дослідити сутність поняття та чинники розвитку внутрішнього туризму;
- вивчити методи та механізми активізації розвитку внутрішнього туризму;
- оцінити стан ринку внутрішнього туризму України;
- провести аналітичне дослідження ринку внутрішнього туризму Харківської області;
- виокремити проблеми розвитку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади;
- надати рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади.

Методологія дослідження. В роботі використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, а також статистичний аналіз, що дозволяє на основі обраних параметрів провести дослідження ринку внутрішнього туризму України в цілому та Харківської області зокрема і визначити напрями, які сприяють його перспективному розвитку.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів та висновків. Містить 67 сторінок тексту, 15 рисунків, 6 таблиць. Список джерел включає 52 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність поняття та чинники розвитку внутрішнього туризму

Туризм означає діяльність відвідувачів, які здійснюють поїздку в основне місце призначення за межами їх звичайного середовища на строк менше року з будь-якою основною метою, включаючи ділову, дозвільну або іншу особисту мету, за винятком роботи з найму резидентною організацією в цьому місці .

Залежно від походження та призначення відвідувачів можна виділити три типи:

- внутрішній туризм означає відвідування країни відвідувачами, які є резидентами цієї країни.
- в'їзний туризм означає відвідування країни відвідувачами, які є резидентами цієї країни.
- виїзний туризм означає відвідування резидентами країни поза цієї країни.

Внутрішній туризм не пов'язаний із перетином державних кордонів і не вимагає дотримання міждержавних туристичних формальностей. Це тимчасовий виїзд громадян конкретної країни з постійного місця проживання в межах національних кордонів тієї ж країни для відпочинку, розваг, оздоровлення, навчання, занять спортом та іншими туристськими цілями. Здійснюється лише у межах національних кордонів цієї країни.

За територіальною ознакою внутрішній туризм поділяють на

- місцевий;
- дальній.

Місцевий туризм передбачає організацію туристичних поїздок у межах рідного краю, а дальній – поза його межами [7].

За інтенсивністю туризм ділять на:

- постійний;
- сезонний;
- односезонні;
- двосезонний.

Залежно від мети поїздки туризм поділяють на:

- культурно-пізнавальний – відвідування та ознайомлення з пам'ятними місцями та пам'ятками культури, історії, природи;
- оздоровчий пізнавальний - поєднання цілей оздоровлення та пізнання;
- курортно-лікувальний – пересування людей, зумовлене необхідністю покращити стан здоров'я;
- спортивний – участь у спортивних заходах;
- вихідного дня – перебування кілька днів за межами міст, також у спеціалізованих зонах відпочинку;
- діловий – відвідування об'єктів за професійним інтересом;
- релігійний;
- зелений;
- аматорський – полювання, рибальство тощо.

Внутрішній турист - це тимчасовий відвідувач, що ночує, тобто. здійснює у відвідуваному місці щонайменше одну ночівлю, постійно проживає у певній місцевості і подорожує з метою туризму до іншої місцевості у межах своєї країни, але поза його нормального проживання терміном, що не перевищує 12 місяців, і займається оплачуваної діяльністю у місці тимчасового перебування [1].

До категорії внутрішніх туристів не належать та не враховуються у статистиці внутрішнього туризму:

- постійні жителі, які переміщуються в інше місце або місцевість у межах країни з метою організації свого звичайного місця проживання, наприклад, переселенці, особи, які з будь-яких мотивів змінюють своє місце проживання;

- особи, які переміщуються в інше місце в межах країни для зайняття діяльністю, що оплачується з джерела в відвідуваному місці, наприклад, тимчасові або сезонні, вахтові робітники;

- особи, які переміщуються між місцевостями з метою оплачуваної роботи чи навчання;

- військовослужбовці, які перебувають при виконанні службових обов'язків або на маневрах, а також утриманці, які супроводжують і члени їх сімей;

- кочівники та біженці, а також вимушені переселенці;

- транзитні пасажери;

- учасники групових поїздок на туристичних поїздах, що ночують у вагонах поїзда;

- члени екіпажів морських суден, залізничних поїздів, що ночують на судні або у вагоні поїзда.

За деяким оцінкам, на долю внутрішнього туризму припадає 80-90 % всіх туристичних поїздок. Загальний обсяг витрат на внутрішній туризм в 5-10 разів перевищує витрати туристів на міжнародні поїздки [24].

Внутрішній туризм функціонує в рамках: туроператор, турист та туристична територія.

Фактори внутрішнього туризму поділяються на :

- зовнішні фактори впливають на туризм за допомогою демографічних та соціальних змін; фінансового та економічного розвитку; змін політичного та правового регулювання; технологічних змін; торговельного розвитку; транспортної інфраструктури та безпеки подорожей. Також до зовнішніх факторів можна віднести географічне положення регіону, політичні відносини між країнами, міжнародний поділ праці, рівень цін на міжнародному ринку та в різних країнах тощо;

- внутрішні фактори: забезпечення кваліфікованими кадрами сфери туризму, просування туристичного продукту [40].

Фактори, які сприяють розвитку внутрішнього туризму :

- економічні (рівень розвитку інфраструктури, темпи економічного розвитку, рівень цін на туристичні послуги, наявність комунікацій та закладів розміщення, наявність та стан доріг, кваліфікація обслуговуючого персоналу, та рівень доходу населення);
- культурні (наявність пам'яток архітектури, музеїв та етнічні особливості регіонів);
- природні (наявність унікальних природних об'єктів, наявність територій, які можна використовувати для розвитку різних видів туризму : зеленого сільського туризму та рекреаційного);
- екологічні (стан навколишнього середовища).

Внутрішні подорожі підтримують і розвивають місцеву та національну гордість, дають обґрунтування для модернізації інфраструктура, розподіляє відвідувачів географічно по регіонах, згладжує сезонність і створює робочі місця можливості. Це може відігравати важливу роль у підвищенні привабливості місць призначення, що, у свою чергу, сприяє благополуччя місцевих жителів і допомагає залучити освічених молодих спеціалістів, від яких все більше залежать сектори з високою доданою вартістю [39].

Цілі внутрішнього туризму:

- Збільшення витрат на внутрішній туризм, тобто збільшення доходів;
- Збільшення обсягів внутрішнього туризму;
- Підвищення рівня культури туризму всередині країни, особливо серед молоді;
- Іноді він замінює туризм за межами країни і служить альтернативою для іноземного туризму;
- Створення балансу туристичних територій всередині країни, в сенсі досягнення справедливості в зосередженні на туристичних територіях;
- Пожвавлення економічного руху всередині країни та взаємодії між усіма секторами економіки.

Сильний внутрішній сектор подорожей і туризму також може допомогти країні протистояти потрясінням і коливанням попиту, які можуть виникнути, коли кризи впливають на зовнішні ринки.

Щоб стимулювати внутрішні подорожі, деякі уряди та місцеві органи влади втрутилися в надання послуги місцевого туризму. Це включає політику щодо ціноутворення, маркетингових і рекламних кампаній, взаємозв'язків між транспортом і туризмом, а також прямі стимули для підтримки сектора в країні.

Внутрішній туризм має і порівняльні переваги порівнюючи з міжнародним туризмом. По-перше, він менше коливається, менш чутливий до криз, які іноді можуть уповільнити міжнародний туризм, чи то санітарні, політичні або фінансовими. Більше того, знаючи свою країну краще, ніж іноземні туристи, і покладаючись на сімейну та дружню солідарність, вітчизняні туристи інвестують у різні напрямки. Таким чином, вони сприяють кращому розподілу туристичних потоків та надходжень у порівнянні з міжнародним туризмом, який має тенденцію концентруватися у найвідоміших місцях [24].

Також, внутрішній туризм є чудовим індикатором розуміння виробництва та розподілу багатства. Це відповідний інструмент для розуміння нерівності і кращого розуміння про країни, що розвиваються. На додаток до звичайних економічних показників, що надають інформацію про виробництво багатства, вивчення внутрішнього туризму дозволяє зрозуміти його розподіл та використання на благо добробуту. Таким чином, це добрий спосіб зрозуміти соціальні зміни та більш точно збагатити наше розуміння соціальної стратифікації [40].

Однією з умов розвитку туризму є наявність необхідних засобів для прийому та обслуговування туристів. Іншою умовою є відповідний ступінь розвитку внутрішньої інфраструктури (транспорт, сільські дороги тощо).

Отже, внутрішній туризм і в'їзний туризм використовують однакову інфраструктуру, внутрішній туризм дає можливість зміцнення,

вдосконалення та найбільш ефективного використання інфраструктури території, де розвивається туризм. Тому внутрішній туризм може бути основою для в'їзного туризму. Внутрішній туризм може мати різні професійні цілі: розваги, денні переміщення до місця роботи й ін. Для місцевого туриста немає необхідності залишатися в пункті призначення більш 24 год, тобто він чи може залишитися на ніч у пункті призначення, чи повернутися додому в той же день.

1.2. Методи та механізми активізації розвитку внутрішнього туризму

Серед видів туризму внутрішній туризм займає особливе місце і є одним з основних джерел доходу. Важливим довгостроковим завданням має стати політика підтримки інвестицій розвиток внутрішнього туризму.

Він є основою для створення, зберігання та відтворення туристичних ресурсів, а також для розвитку індустрії та інфраструктури туризму. Щоб правильно планувати розвиток внутрішнього туризму, необхідна обґрунтована методика оцінки його економічної ефективності.

Дослідження впливу внутрішнього туризму на економіку країни чи регіону здійснюється за допомогою різних методів. Найбільш ефективним з них є використання спеціальної моделі мультиплікатора. Мультиплікатор регіонального туризму надає показник, який характеризує опосередкований вплив туризму на економіку та вплив на соціальну сферу на регіональному рівні. Розрахунок коефіцієнта показує його справжнє значення, оскільки він визначає дохід кожного індивідуальні туристичні витрати приносять регіональній економіці [20].

Мультиплікатор комерційних операцій відображає зростання товарообігу туристичних організацій в результаті збільшення витрат на туризм. Слід зазначити, що ефект від туризму в велике значення має форма підвищеного попиту на товари та послуги в регіоні. Попит на набір послуг, сформований туризмом, вимагає їх виробництва, що в свою чергу буде

стимулювати розвиток підприємств, які виробляють продукцію для цієї галузі: сувеніри, місцеві виробники.

З одного боку, туристи, які відвідують наш регіон, будуть взаємодіяти з низкою секторів. Відповідно, діяльність туристів безпосередньо впливає на додаткові доходи цих секторів. З іншого боку, туристи більш схильні заохочувати розвиток діяльності галузі.

Ключову роль серед видів туризму став відігравати внутрішній туризм як основне джерело фінансових надходжень від туристичної діяльності.

Визначено механізм покращення ключових показників внутрішнього туристичного ринку шляхом визначення його стану, потенційних можливостей та основних напрямів розвитку.

В якості основного показника доцільно назвати рівень соціально-економічної привабливості того чи іншого туристичного центру в межах регіону. Це, в свою чергу, означає, що є багато завдань, які потрібно вирішити професіоналів туризму.

Основа розвитку внутрішнього туризму це стратегія проекту з планом на рік, п'ять чи десять років із зонами зростання, аналізом конкурентних об'єктів та форматами монетизації. Для її формування важливо проаналізувати роботу схожих за форматом проектів в країні та за кордоном, вивчити їх способи монетизації. Потім важливо визначити фінансові критерії ефективності та розробити план із монетизації території: наприклад, через розвиток інфраструктури та створення карти об'єкта, яка вибудовується з урахуванням бізнес-завдань. Удосконалений бізнес-план можна скласти самостійно з огляду на конкурентний досвід або звернутися за допомогою спеціаліста [35].

Важливими стратегіями для розвитку внутрішнього туризму є :

- розвиток діючого продукту за напрямками туризму, що сформувався;
- розширення географії поїздок та продажів за рахунок нових районів туристичного призначення;

- запровадження зустрічних сфер туристської діяльності, зокрема через створення нових підприємств .

Розвиток з допомогою нової туристської продукції з урахуванням сформованої галузі. Лише кілька компаній можуть розвивати свою справу рік у рік, реалізуючи над ринком лише одне продукту. Успіх багатьох підприємств досягався іншою стратегією - створенням нового продукту у їхній діяльності. Багато туристичних фірм саме так розвиваються за рахунок систематичного запровадження нових маршрутів та турів, а також нових типів програм перебування. Нові тури та послуги у поєднанні з ринком попиту дозволяють розширити свій ринок в окремих регіонах та досягти чудових показників у розвитку фірми.

Для будь-якої галузі, а для туризму особливо економічна конкуренція, технологічні зміни, політика держави мають тенденцію до постійної мінливості. Туристська продукція невидимо проходить за своїм життєвим циклом, починаючи з періоду виникнення до повної реалізації, інколи ж знає і періоди занепаду. Стратегія повинна змінюватися і, якщо треба, змінюватися швидко з урахуванням економічних обставин, що виникають, і змін у туристському обігу. На ранній стадії розробки продукту може бути важливим момент вирішення. На другій стадії умілий маркетинг та ефективний контроль за мережею збуту стають важливішими елементами. На завершальній стадії контролю над поточними витратами стає життєво необхідним. Компанія повинна бути впевнена, що на кожній стадії розвитку ніщо не виходить за її конкретні рамки. Проте своєчасне усвідомлення необхідності змін у стратегії є істотним у підтримці туристичного звернення.

Однак, настане час, коли зростання вартості послуг та тарифів у туристичному бізнесі падатиме. Більшість компаній повинні повністю залучатися до нового бізнесу, якщо вони передбачають подальший розвиток. Для цього потрібно залучатися до нових сфер підприємництва, щоб утримати свою діяльність. Невідкладне усвідомлення керівництвом

необхідності залучення нових видів діяльності є живим стимулом розвитку компанії.

Для створення та розвитку внутрішнього туризму важливий матеріальний чинник. Не завжди великі витрати можна покрити самотійно, тому потрібно створювати об'єкт, привабливий для сторонніх вкладень.

Важливо вміти презентувати його сильні сторони. Що може бути важливим для інвестора? Наприклад, це може бути розташування туристичного об'єкта, наявність кваліфікованого персоналу, прогноз рентабельності [28].

Туристичний бізнес не може розвиватися без таких факторів як:

- логістика, оскільки під час роботи з об'єктом індустрії туризму необхідно передбачити різні варіанти доступу до нього з довколишніх та далеких міст. Як правило, це автобуси, залізничні колії, авіасполучення. Але все ж таки найактивнішим є автопотік, тому необхідно передбачити паркування на території, а на етапі вибору місця для будівництва об'єкта вивчити стан доріг на шляху до нього.

- розвиток інфраструктури, що відповідає запиту цільової аудиторії проекту (будівництво розважальних об'єктів, готельних комплексів, пунктів харчування). Інфраструктура неможлива без гідного сервісу: необхідно навчати співробітників та ефективно працювати зі зворотним зв'язком.

- це PR, регулярне ведення соціальних мереж та присутність у медіапросторі. При просуванні тур об'єкта може допомогти івент-менеджмент: наприклад, залучення гостей через заходи на території об'єкту. Успіх роботи багато в чому залежить від грамотно вибраних інструментів (реклама, подійний PR, публікації у ЗМІ).

Отже, досягти блискучих показників розвитку нелегко, а збереження їх це ще складніша проблема. Ряд компаній, розвиток яких йшов швидше на загальному тлі економічних показників виявилися нездатними підтримати

високий рівень розвитку надходжень, а в окремих випадках їх надходження різко впали. Тому потрібно дотримуватися таких дій :

1. Встановлення мети розвитку.
2. Пристосування своєї стратегії до змін економіки та умов бізнесу.
3. Збереження пріоритетних напрямів та розвиток нових форм діяльності, що випереджають конкуренцію.
4. Оцінка альтернативи нової діяльності, що базується більше на фактах, ніж на особистій думці.
5. Швидка відмова від продукту або бізнесу, що втрачає ринок, і спрямування зусиль і капіталів у краще вживання.

Також для якісного розвитку туристичного бізнесу важливо враховувати багато чинників. Комплексний підхід, дотримання позиціонування, аналіз трендів внутрішнього ринку та готовність до ризиків допоможуть побудувати успішну систему для розвитку справи.

1.3. Оцінка стану ринку внутрішнього туризму України

Наявність у пропозиції ринку послуг турагентств сприяє розподілу туризму на організований та неорганізований. Перший вид – це подорожі, які пропонуються турфірмами та реалізуються на умовах передоплати. Організовані туристи купують тури із заздалегідь визначеним маршрутом, терміном перебування та обсягом наданих послуг.

Неорганізовані туристи подорожують самостійно оформленим маршрутом, місцем зупинки та всіма іншими нюансами, пов'язаними з поїздкою. Неорганізовані туристи у народі називаються дикунами. Дикуни – це особливий вид туристів, який не потребує туроператорів, іноді їм також не потрібний готель, оскільки намет і спальник можна взяти з собою. Типовий приклад неорганізованого туризму – подорожі автостопом. В 2019 р. 90% вітчизняних туристів відвідали Стамбул без допомоги туроператорів. У

країни, з якими Україна межує на заході (Словаччина, Польща, Угорщина), туристи також в'їжджають переважно без допомоги турагентств. А до Грузії із 150 тисяч українців, 135 тис. приїхали дикунами. В Анталії та Середземноморському напрямку – навпаки, практично всі відпочиваючі приїхали через турагентства.

Якщо порівнювати вартість проживання неорганізованого туриста в Україні та інших країнах Європи, на рис. 1.1 бачимо, що умови для такого відпочинку в нашій країні більш сприятливі, ніж в закордонних країнах.

Рис. 1.1. Середньодобова вартість проживання неорганізованого туриста в деяких країнах Європи [34]

Згідно з Ліцензійним реєстром суб'єктів туроператорської діяльності Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, станом на 01.01.2019 видано 2 737 ліцензій підприємствам, які здійснюють туристичну діяльність. З них, за видами туризму:

- внутрішній, в'їзний та виїзний – 2 262 ліцензії;
- внутрішній та в'їзний – 391 ліцензія;
- виїзний та в'їзний – 9 ліцензій;
- виїзний та внутрішній – 6 ліцензій;
- внутрішній – 4 ліцензій;

- виїзний – 57 ліцензій;
- в'їзний – 8 ліцензій.

Україна має великий потенціал, і володіє практично всіма курортними ресурсами: природними термальними водами, гідроресурсами, лікувальними грязями, хвойними змішаними лісами і морським узбережжям. Сучасний стан формування та реалізації наявного туристичного потенціалу, з огляду на український ринок туристичних послуг, можна охарактеризувати як нерівномірний. Така ситуація зумовлена концентрацією на ринку туристичних послуг декількох атрактивних регіонів, передумови розвитку туризму у яких «лежать на поверхні», а власне місто є інфраструктурним центром і його оминання часто є неможливим чи нелогічним в силу географічного та адміністративного розташування, або ж в силу відповідно проведених маркетингових дій та їх результатів [19].

Інша ситуація постає в малих та середніх містах, туристичний потенціал яких, в багатьох випадках, є безумовно потужним, проте в силу умов (географічної віддаленості, низького рівня інфраструктури тощо) та умов, що склалися історично та подальшими шляхами розвитку міста (за відповідним профілем – промисловим, науковим тощо), туристична сфера відійшла на другий план і не була обрана ані джерелом економічного розвитку регіону, ані його частиною.

Розвиток внутрішнього туризму багато в чому залежить від програм та заходів, спрямованих на розвиток курортних та лікувально-профілактичних зон, сприяє створенню сучасних умов відпочинку, що забезпечують курортно-туристичні організації сучасним обладнанням та технологіями лікування.

Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів за умов збереження екологічної рівноваги та історико-

культурної спадщини. Це стосується насамперед таких привабливих туристично-рекреаційних зон як Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька області, а також м. Київ, де туризм посідає чільне місце у розвитку економіки. В табл. 1.1 представлено основні курорти нашої країни, які користуються максимальною популярністю серед внутрішніх туристів [46].

Таблиця 1.1

Основні внутрішні курорти України

Регіон	Місто, назва курорту
Чорноморське узбережжя Миколаївської, Одеської та Херсонської областей	Очаків, Гопри, Скадовськ. Одеська група курортів: Куяльник, Аркадія, Лермонтовський, Великий Фонтан, Кароліно-Бугаз, Чорноморка, Затока, Хаджибей, Лузанівка, Приморський, Лебедевка, Мала Долина
Узбережжя Азовського моря	Бердянськ, Кирилівка
Гірські та передгірські райони Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей	Свалява, Голубине, Поляна, Синяк, Черче, Ворохта, Трускавець, Моршин, Немирів, Любінь Великий, Косів, Яремче
Курортні зони Вінницької, Донецької, Київської, Полтавської та Харківської областей	Миргород, Березівські мінеральні води, Рай-Оленівка, Слов'янск, Слав'яногірськ, Конча-Заспа, Пуща Водиця, Хмільник

Складено автором

Попри труднощі туристичні продукти в Україні створюються з урахуванням сучасних тенденцій розвитку туристичного ринку, розвиваються нові напрями та види туризму, розширюється спектр основних і додаткових послуг, поступово впроваджується програма лояльності для клієнтів, в основу якої покладено надання різного виду знижок постійним клієнтам. Проте якість вітчизняного туристичного продукту залишається недостатньо високою, що зумовлено низьким рівнем розвитку української туристичної інфраструктури, завищеними цінами на готельні послуги та недостатньою кваліфікацією обслуговуючого персоналу.

На початку повномасштабного вторгнення, українці взагалі не думали про відпочинок, туроператори, туристичні агентства призупинили свою діяльність. Але ж бачимо, що середньому туристична галузь за перше півріччя 2022 року мала змогу сплати у держбюджет лише на 25,7% менше податків, порівнюючи з минулим роком. Кількість туристичних компаній зменшилась на 24,5%, а приватних підприємців - на 13,5%. Найбільше держбюджет отримав надходження від сплати податків готелям та санаторіями - майже 461 млн. грн. Ця сума на 30% менша, ніж минулого року. Великі втрати в цьому році мали турбази, дитячі табори, кемпінги. Вони сплатили на 59% менше податків. А от туристичні агентства принесли до держбюджету на 41% коштів більше. Це відбулось в завдяки ранньому бронюванню. Втім, війна суттєво позначилася на роботі туроператорів - за півріччя зафіксовано спад на 21% від їх діяльності [4].

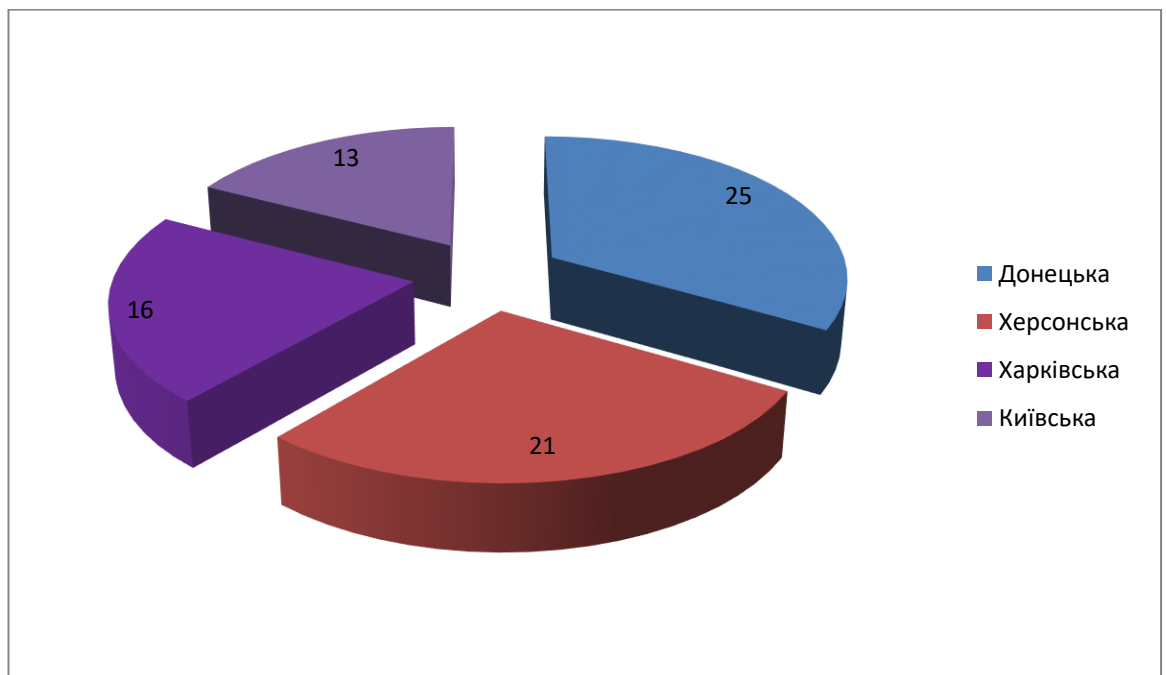

Рис.1.2. Кількість найбільше пошкоджених об'єктів туристичної інфраструктури

Складено автором за джерелом: [4]

Також через війну багато інфраструктури пошкоджено і повністю знищено. На сьогоднішній день зареєстровано 99 пошкоджених туристичних

об'єктів. Найбільше пошкоджених об'єктів туристичної інфраструктури знаходяться в Донецькій, Херсонській, Харківській та Київській областях.

З приходом війни в Україну були внесені корективи як і в наше життя так і в внутрішній туризм:

- ракетна небезпека;
- повітряні тривоги ;
- комендантська година;
- заборона відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів;
- масові відключення світла .
- недоступність морських курортів ,так як Херсонська, Запорізька, Миколаївська області були під окупацією, а сезон в Одесі так і не відкривали.

Тому планування відпочинку в такий час досить складно, так як, потрібно брати до уваги кожен фактор щодо заборони і особливості області .

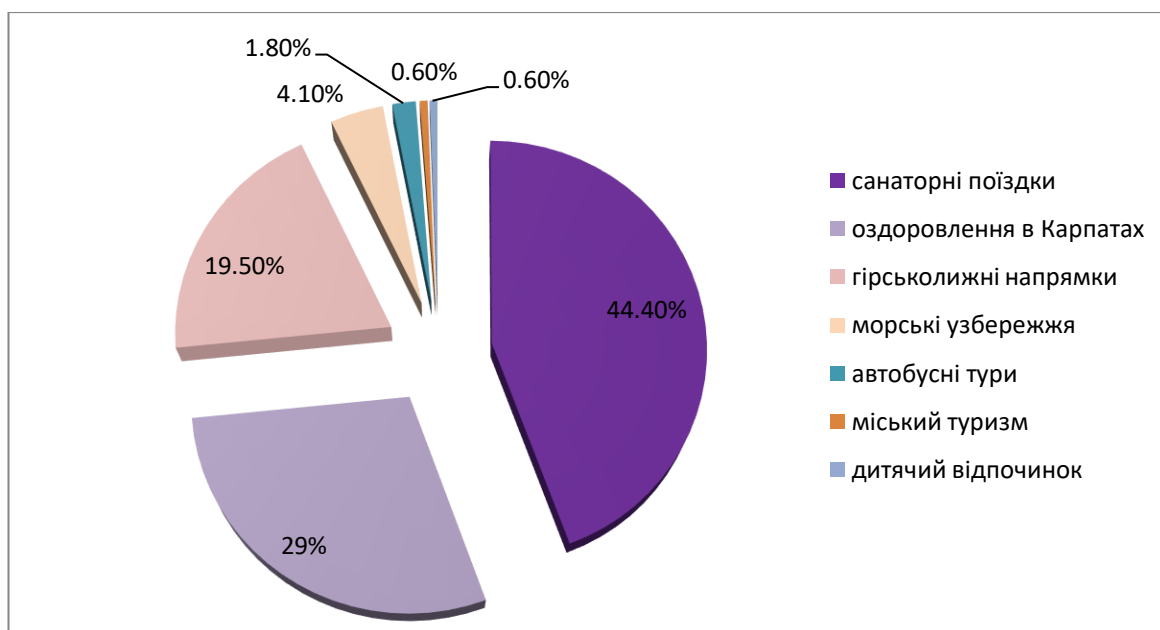

Рис.1.3. Напрямки внутрішнього туризму на листопад 2022 року

Складено автором за джерелом: [2]

Але не дивлячись на воєнний стан, внутрішній туризм все ж таки присутній в житті українців . Через закриття авіа простору, війну, окупацію більшість українців все одно подорожують, що досить добре виплаває на

економіку країни. Основними напрямками для туристів є умовно-безпечні регіони: Львівщина, Івано-Франківщина та Закарпаття [25].

Також, змінилися побажання туристів щодо турів, якщо раніше переймалися який вид з вікна вони отримують чи на якій відстані будуть проживати від місцевих пам'яток, то на сьогоднішній день туристам важливо наявність генератора та можливість забезпечувати світло, воду та опалення навіть під час відключень. Слід зазначити, що зріс попит на готелі з домашніми улюбленцями [29].

Українці були змушені «подорожувати» країною, особливо в західні області України. У відносно безпечних областях країни туристичним середовищем розроблені екскурсійні тури, які є безкоштовними для тих, хто залишив свої будинки через війну.

Основною аудиторією на даний момент для внутрішніх турів є: жінки, діти та тимчасові переміщені особи .

Отже, війна суттєво вплинула на галузь туризму. Так як є щоденна небезпека, більшість кадрів зі сфери туризму виїхали за кордон, закритий авіа простір та нестабільна фінансова ситуація. Але все ж таки туризм продовжує існувати в житті українців, адаптуючись під сьогоднішні реалії. Після перемоги потрібно буде удосконалювати туристичну сферу, проводити заходи для залучення туристів та збільшувати конкурентоспроможність на туристичному ринку .

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Аналітичне дослідження ринку внутрішнього туризму Харківської області

Дивлячись на статистику внутрішнього туризму до війни, можна побачити, що більшість українців активно подорожували. Цей відсоток складав 85 % населення. Найбільше подорожували туристи столиці та західних регіонів більше 1 разу на рік – 39%. Найменш активно подорожували жителі східного регіону 1 раз на рік це становить 24%. Один раз на два роки мандрівки всередині країни здійснювали 22 %. В основному це були жителі центральних областей. А от взагалі не подорожували 14% наших співвітчизників і це були мешканці Півдня.

ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ ДО ВІЙНИ

ДАРТ

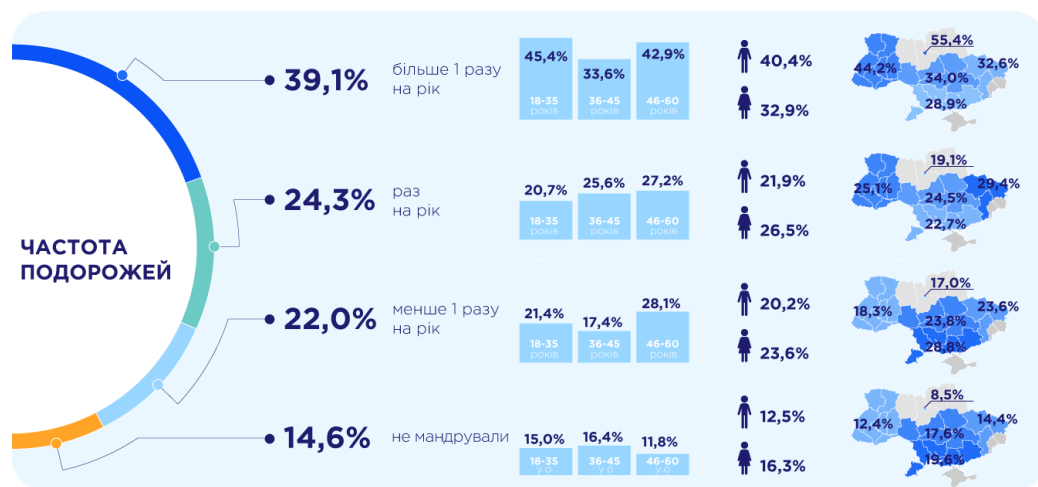

Рис. 2.1. Показники внутрішнього туризму України до повномасштабного вторгнення [14]

Отже, дивлячи на табл.2.1 серед наших громадян найчастіше подорожують міські жителі, в основному мешканці великих міст. Основною метою для подорожей є – відпустка, дозвілля та відпочинок, (68%). Більшість – 48% – віддає перевагу пляжному відпочинку, 36% – екскурсійному туризму, 17% подорожують у гори, а для 14% метою мандрівок є лікувально-оздоровчий

туризм. Цільовою аудиторією є жінки від 18 до 35 років, вони наразі подорожують більше за чоловіків [5].

Якщо порівнювати статистику останніх 5 років і відстежити туристичні потоки внутрішнього туризму, то бачимо, що були покращення з приросту внутрішніх туристів. Це можемо побачити в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (2015-2020)

Рік	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2015	31233	6	25946	5281
2016	40429	1	33716	6712
2017	51929	16	43626	8287
2018	62232	273	53633	8326
2019	76211	223	64911	11077
2020	43989	4	36182	7803

Складено автором за джерелом: [15]

Беручи до уваги статистику надходжень податкових коштів до бюджету України за півріччя 2023 року, можна сказати, що туризм поступово повертається в життя українців (рис. 2.2).

Значні зміни відбулися в Київській області . Лише Київська область сплатила в бюджет 111млн 157 тис. грн., а в минулому році за аналогічний період ця сума складала 63млн 190 тис. грн.

Львівська область також не відстає і принесла до бюджету 147млн 949 тис. В порівнянні з першим півріччям 2022 роком Львівська область сплатила 129 млн 880 тис.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

ВІД ТУРГАЛУЗИ ПО ОБЛАСТЯХ ЗА 1 ПІВРІЧЧЯ (2021-2023 рр.)

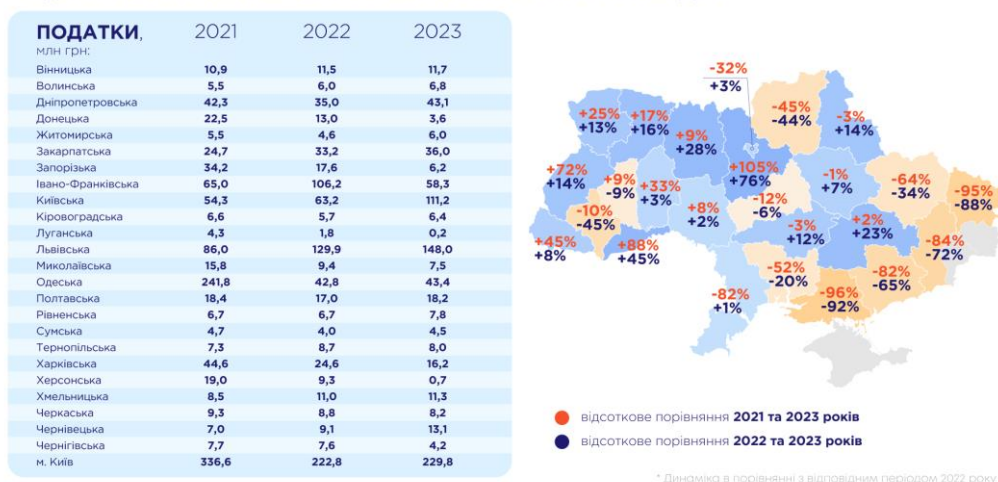

Рис. 2.2. Аналіз динаміки податкових надходжень від туристичної галузі по областях за 1 півріччя (2021-2023 рр.) [14]

В цьому році і Буковина є в лідерах зі сплати податків, а саме принесла в казну країни 13 млн 113 тис. грн., у порівнянні з минулим роком було сплачено податків 9 млн 57 тис. грн.

Покращилася ситуація і на Закарпатській області, надходження становлять 35 млн 916 тис. грн проти 33 млн 154 тис грн у 2022 році.

На Волині цього року приріст податкових надходжень від суб'єктів туристичної діяльності в порівнянні з аналогічним періодом у 2022 році більший на 805 тис грн., у порівнянні з минулим роком бмлн 22тис грн.

Вінниччина з початку року сплатила майже аналогічну з 2022 роком суму – 11 млн 720 тис. грн проти 11 млн 453 тис. грн

На Житомирщині також були помітні зміни з приросту податків – 5 млн 957 тис. грн., сплатила область у першому півріччі 2023року, а минулого року ця сума була меншою на 1 млн 312тис грн

На Рівненщині зросли податкові надходження поточного року в порівнянні з першим півріччям 2022 року – 7 млн 813 тис. грн проти 6 млн 723 тис. грн.

На Сумщині також спостерігається приріст від надходжень туристичної галузі . Цьогоріч сума складає 4 млн 526 тис. грн порівнюючи з минулим роком 3 млн 970.

В Полтавській області зростання податків також відбулося 18 млн 243 тис. грн, а у 2022 році склали надходження 17 млн 8 тис.грн.

Дніпропетровська область сплатила податків в казну держави в сумі 43 млн 80 тис. грн, суттєво більше ніж з аналогічним період у 2022 році (34 млн 973 тис. грн) .

Зросли податкові надходження від галузі туризму як порівняти на Хмельниччині. Сплатили 11 млн 307 тис. грн проти 10 млн 991 тис. грн. Було зафіксовано приріст податків і на Кіровоградщині. 6 млн 366 тис. грн проти, а у 2022 році за анологічний період податки від туристичних надходжень становили 5 млн 697 тис. грн [33].

Говорячи за столицю відбулося незначне зростання податків 229 млн 842 тис.грн в порівнянні з тим же періодом у 2022 році (222 млн 755 тис. грн).

Якщо говорити за спад податкових надходжень до бюджету від туристичної галузі зафіксовано у шести регіонах, які перебувають у зоні активних бойових дій, або були деокуповані. Так, на Херсонщині спад склав 92%, на Луганщині 88%, на Донеччині 72%, на Запоріжжі 65%, на Чернігівщині 44%, на Харківщині 34%.

Значний спад податкових надходжень також є в двох південних регіонах. На Одещині було сплачено – 43 млн 359 тис. грн проти 42 млн 770 тис. грн за 2022 рік. Беручи за увагу довоєнні часи і порівнювати за 2021 рік, то податки впали приблизно на 80% – (241 млн 809 тис).

На Миколаївщині також зменшилися податкові надходження. Цього року в казну держави надійшло податків значно менше ніж за аналогічний період у 2022 році – 7 млн 502 тис. грн проти 9 млн 432 тис. грн. і більш ніж в половину менше ніж у першому півріччі 2021 року – 15 млн 789 тис. грн.

Зменшилися надходжень і в таких областях як: Тернопільській та Івано-Франківській. Тернопільщина сплатила до казни країни– 7 млн 996 тис. грн , а в 2022 році п8 млн 738 тис. грн.

Майже в половину на Прикарпатті зменшилася сума надходжень податків від туристичної галузі у 2023 року 58 млн 316 тис. проти 106 млн 231 тис. грн. У 2022 році. Черкащина теж принесла менше надходжень 8 млн 233 тис. грн у 2022 року: 8 млн 801 тис.грн.

Також було проведено дослідження внутрішніх подорожей по Україні, де було опитано більше 5тисяч респондентів,віком від 14 до34 років.

Згідно з даними, до початку російського вторгнення від 24 лютого 2022 року, понад 45% українців подорожувало нашою країною з туристичною метою. З початком повномасштабного вторгнення лише 26% учасників опитування подорожували Україною 1-2 рази, 12% кореспондентів подорожували 3-5 разів та понад 5 разів лише 7%.

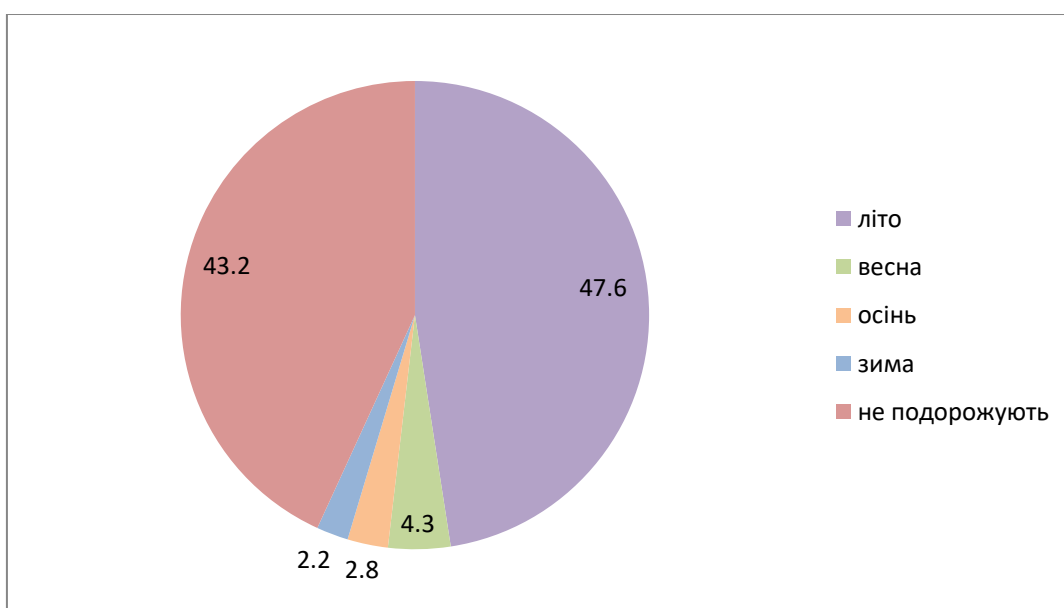

Рис.2.3. Статистика подорожей під час війни

Складено автором за джерелом: [14]

За статистикою найбільше українці подорожують в літку – 47.6%, а найменше взимку 2.2%, також 43.2 складають українці, які взагалі не подорожують. Вибір сезону в більшості залежить від канікул, відпустки, вартості путівки та погодних умов [14].

Найбільш популярним серед опитуваних є міський туризм, йому віддають перевагу 54%, на другому місці культурно-пізнавальний туризм - 28%, купально-пляжному туризму віддають перевагу 23%, на четвертому місці є подієвий туризм -23%, гастрономічний туризм обирають приблизно 22%, спортивний туризм займає 16%, екотуризм обирають 11% опитуваних та останнє місце займає рекреаційний туризм, який обирають лише 9% [35].

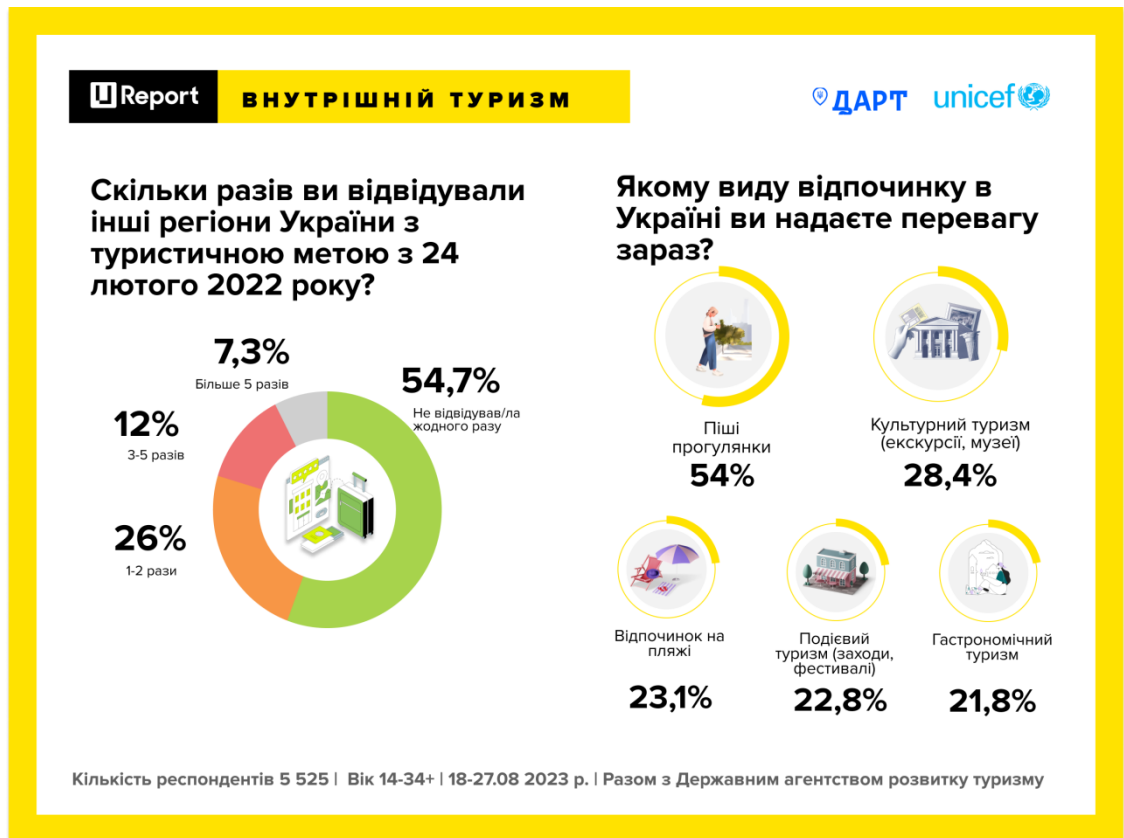

Рис.2.4. Найбільш популярні види туризму в воєнний час [14]

Отже, можемо підвести підсумок, що під час повномасштабного вторгнення, туризм в країні присутній і набирає обертів, в порівнянні з початком 2022 року, дану статистику ми спостерігали в податкових надходженнях від туристичної діяльності. Також внутрішній туризм є основою для туристичної галузі в країні та робить значний вклад економіку нашої країни, задля прискорення нашої перемоги.

2.2. Соціально-економічні передумови розвитку внутрішнього туризму Харківської області

Харків – це культурне, студентське, освітнє та промислове місце, яке приваблює туристів . У ньому дуже насичене культурне та суспільне життя. Він продовжує активно розвиватися і не збирається зупинитися на досягнутому.

Це єдине в Україні місто, нагороджене повним комплектом нагород Ради Європи — Дипломом, Почесним Прапором, Таблицею Європи та Призом Європи.

Харків є центром культурно-пізнавального, ділового та спортивного туризму.

Основними туристичними об'єктами для подорожуючих є :

- Центральний парк (колишній парк ім.Горького). Тут можна покататися на оглядовому колесі, американських гірках та інших атракціонах. У парку є унікальний міський транспорт – канатна дорога. Це місце, де можна чудово провести вихідні з родиною, відпочинок для дітей передбачений, так як безліч дитячих майданчиків, розважальних кімнат та атракціонів. Центральний парк це обличчя Харкова, його повинен відвідати кожен.
- Саржин Яр – це місце, де можна попити води з джерела, спостерігати за качками, позасмагати на спеціальних лежаках та освіжитися у спеціально обладнаних купальнях. Також для любителів активного відпочинку, тут можна, зайнятися риболовлю, пограти в теніс, покататися на велосипедах, самокатах та роликах на спеціальних доріжках .
- Сад ім.Шевченка - місце, де можна прогулятися ,який зазнав глобальної реконструкції. Це затишне місце з фонтанами, альтанками та скульптурами людей, які тісно пов'язані з містом. У саду біля вулиці

Сумської встановлено пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку, оточеному героями своїх творів.

- Будинок Держпрому, знаходиться в самому серці Харкова є архітектурною домінантою одного з найбільших у світі майдану Свободи, площею 11 га. Цей гігант охоплює величезну частину і так великої площі Свободи. Цей пам'ятник у стилі конструктивізму був збудований у 1920-х роках.
- Покровський монастир – найстаріша будівля у Харкові. Зведений він був у 1689 році, являючи собою суміш козацького бароко та нео-візантійського архітектурного стилю. Покровський монастир є частиною величезного комплексу, куди входять і семінарія, і єпископський палац.
- Благовіщенський собор - величезний нео-візантійський собор, що знаходиться біля річки Лопань, давно став одним із символів Харкова. Розмір споруди дає змогу прийняти до чотирьох тисяч паломників одночасно. Тут є мощі святих і патріархів, а також Озерянська ікона Божої Матері – головна святиня собору. Особливої уваги заслуговує іконостас, зроблений з білого мармуру каррарського.

Також в Харківській області присутній культурно-релігійний туризм. В Харківській області 277 релігійних споруд. Загалом в Україні 18453 культових споруд національного значення. Найбільше культурних та релігійних об'єктів розташовано у Сумській області – 30%, Львівській області – 21%, Волинській та Київській областях – 13%. Найменше культових споруд місцевого значення розташовано у Донецькій, Запорізькій та Луганській областях – 1%. Туристів більше цікавлять релігійні споруди, які мають важливе значення в історії регіону.

У Харківській області є 13 пам'яток культу національного значення та 65 пам'ятників культу архітектури місцевого значення.

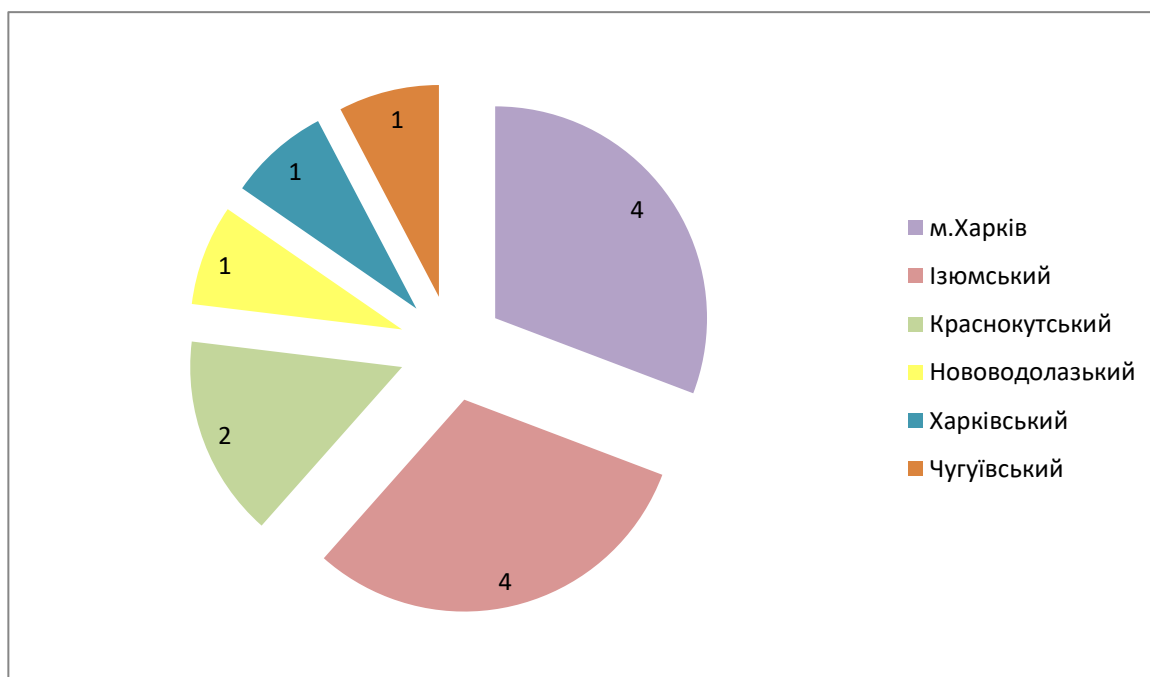

Рис.2.5. Розташування культових пам'яток національного значення
Харківської області

Складено автором за джерелом: [8]

Перелік культових споруд, що знаходяться в Харківській області наведено нами в табл.2.2.

Табл.2.2

Культові споруди в Харківській області

Район	Споруда
м.Харків	
Ізюмський	Церква Іоанна Предтечі Миколаївська церква Вознесенська церква з дзвіницею Комплекс споруд Свято-Покровського монастиря
Краснокутський	Покровська церква Спаська церква
Нововодолазький	Церква Св.Миколи
Харківський	Миколаївська церква
Чугуївський	Покровський собор

Складено автором за джерелом: [8]

Найбільше пам'яток місцевого значення в місті Харкові, оскільки це обласний центр, тут нараховується 26% від загальної кількості культових споруд місцевого значення на території області. Наступним є Харківський район з 12% від загальної кількості. В Куп'янському та Чугуївському

районах припадає по 7%, а в Золочівському та Дворічанському по 6% від загальної кількості культових споруд місцевого значення. В інших районах менше ніж 5% [8].

Рис.2.6. Культові пам'ятки архітектури місцевого значення Харківської області [8]

На території Харківської області є розроблені культурно-релігійні тури :

- *Експедиція по святинях Слобожанщини* (Борисо-Глібський монастир в Водяному, Архангело-Михайлівський храм в Рокитному, Храм Христа Спасителя в Бірках, Вознесенський храм в Липовій році та інші.);
- *Світові релігії в Харкові* (Храм Жон Мироносиць, собор Успіння Діви Марії, Троїцький храм, хоральна синагога, кенаса, соборна мечеть);
- *Під Фавором, над Дінцем* (м.Святогірськ: Лавра, скит Антонія та Феодосія, скит Всіх святих та інші.Відвідання сироварні

«Святогірська коза» м. Чарівне: Музей народної архітектури м. Ізюм: Свято-Вознесенська церква);

- *Дерев'яне зодчество. Храми Харківщини* (Храм Різдва Богородиці в Ков'ягах, храм Іоанна Богослова в Старовірівці, храм Покрова Пресвятої Богородиці в с. Берестовенька, Покровський храм в Тимченках і храм на честь праведних Богоотця Йоахіма і Анни в Яковлівці);
- *Православні перлини. Храми Харківщини* (Спасів Скит, Архангело-Михайлівська церква в Рокитному, храм Пресвятої Богородиці в с. Берестовенька, церква Озерянської ікони Божої Матері в Нижніх Озерянах та інші.);
- *Купола Харкова. Перехрестя релігій* (Свято-Покровський монастир, Покровський храм, Благовіщенський собор, дзвіниця Успенського собору, храм Пантелеймона Цілителя, костел Успіння Діви Марії, Хоральна синагога, мечеть Аль-Барокат, вірменська Церква).

Отже, Харківщина має потенціал для розвитку культурного та релігійного туризму. Культурні та релігійні об'єкти Харківської області – це унікальні споруди в архітектурному та духовному сенсі. Основна проблема – збереження релігійних об'єктів. Тому значна кількість культурних та релігійних об'єктів потребують реставрації. З урахуванням статистики 2021 року у підпорядкуванні Міністерства культури їх було близько 130 тисяч. З нерухомих об'єктів 70% складають пам'ятники культури, історії та релігії, які потребують реставрації, а 30% перебувають в аварійному стані. Але, на жаль, внаслідок російської агресії у Харківській області було пошкоджено ще 25 культурних та релігійних об'єктів.

Дворічанщина – це самий екологічно чистий район Харківщини; Відсутність великої кількості промисловості в районі, населених пунктів протягом десятків кілометрів, центральних автомобільних шляхів дає можливість зберегти унікальну та неповторну чистоту природи

Дворічанського краю. Чисте повітря, джерельна вода, цілющі трави, крейдянні гори, здорова їжа – ось що вас чекає на Дворічанщині [36].

Перлина Дворічанського району - крейдянні гори. Щоб подивитися на них, люди їдуть за сотні кілометрів. Крейдянні гори простягаються вздовж узбережжя річки Оскіл на велику відстань. Щоб дістатися до них, треба їхати в бік Кам'янки через Новомлинськ. Поруч розташований ліс з неймовірною флорою і фауною. На самих крейдяних горах також є рослини - дерева ростуть ярусами, утворюючи щось на зразок каскаду.

Гори не дуже високі, і на них можна піднятися, тим більше, що пейзаж тут відкривається неймовірний - долина річки Оскіл. Кожна гора має свій образ: одна нагадує вулкан, інша - голову індіанця. Є навіть такі, які мають печери з довгими коридорами. Цим Дворічанський висоти нагадують Слов'яногірськ.

Зелений, або екотуризм - це відпочинок на природі, пов'язаний зі знайомством з місцевою культурою, традиціями без шкоди для екології краю. До недавнього часу вважалося, що зелений туризм є тільки в Карпатах, але, як виявилось, існує таке явище і в Харківській області [7].

Зелений туризм розвивається у Панасівці, Іванівці, Мечникова. За невелику суму грошей можна опинитися в атмосфері шевченківського села, відчути традиційний український колорит. Хатки-мазанки, вишиті фіранки на вікнах, дерев'яні меблі, набиті запашним сіном подушки - невід'ємні елементи зеленого туризму в Дворічанському районі. Туристи можуть придбати і лікувальні трави, а ще цікавіше - піти і самим їх назбирати. Місцеві жителі знають місця, де ростуть гриби і лісова суниця.

У Дворічанському районі процвітає рибальство. Місцеві жителі хваляться, що риба сама стрибає зі ставка на сковорідку. Краща рибалка на Ольшанському, Добролюбовському, Іванівському, Колодяжанському ставках. У ставках живуть переважно білі амури, коропи, окуні, в річці водиться щука, сом, судак [27].

Також туристів приваблює музей ім. І.І.Мечникова. У музеї функціонують чотири розділи: «Побут Слобожанщини ХІХ століття», «Життєвий та творчий шлях І. І. Мечникова», «І. І. Мечников – Громадянин світу», «Послідовники великого вченого».

Серед експонатів представлені власноруч розроблені масштабні експозиції, присвячені великому землякові — лауреату Нобелівської премії Іллі Мечникову, дві книги з мікробіології 1912 року видання, співавтором яких був Ілля Ілліч, подарунки учасників міжнародного симпозіуму, який відбувся в Італії в жовтні 2016 року і був присвячений 100-й річниці з дня смерті великого вченого [26].

В музеї також представлені предмети побуту Слобожанщини ХІХ сторіччя й експонати, виготовлені гуртківцями Дворічанського центру дитячої та юнацької творчості.

Неподалік від Дворічної в селі Токарівка знаходиться “Село майстрів”. Ще одне цікаве туристичне місце у Дворічанському районі – музей-майстерня “Село майстрів”, присвячений українському рукоділлю і самобутнім традиціям місцевих жителів. “Музей у дії” – так називають його ініціатори проекту, оскільки тут туристи можуть не тільки побачити вироби народної творчості, а й виготовити їх своїми руками. Відвідувачам пропонують попрацювати за ткацьким верстатом або гончарним кругом, зайнятися лозоплетінням, виготовити трав’яні гобелени, ляльки-мотанки.

В експозиції музею крім виробів майстрів представлені давні інструменти для рукоділля [37].

Цікавим місцем для туристів є село Мечнікове, де можна побачити залишки родинної садиби Нобелівського лауреата, мікробіолога Іллі Мечникова (два панських ставка, напівзруйнований будиночок для челяді і, унікальної кладки великий льох Мечникових). Існує думка, що саме в цьому погребі Ілля Мечников проводив свої перші дослідження по різному сквашуванню молока, у результаті чого на світ з’явився ряд нових молочнокислих продуктів, у тому числі і йогурт. Ексклюзивні послуги

діючих осередків сільського зеленого туризму села Мечнікове, що стосуються самопізнання та саморозвитку (натальна карта, карта здоров'я, арома-терапія, арт-терапія, радіоестезична діагностика та діагностика біополя приладом Кирліана) користуються значним попитом серед постійних клієнтів діючих осередків сільського зеленого туризму села. У «Родинній хаті» меблі ручної роботи місцевих майстрів. Подушки з цілющими травами та матраци з гречаним лушпинням [37].

Також в Дворічній є краєзнавчий музей розташований в центрі селища. Фондова збірка музею налічує близько 4 тис. експонатів, які знайомлять відвідувачів з історією своїх пращурів, їх звичаями, побутом, традиціями, відомими людьми Дворічанщини. На території району розташовано 256 пам'яток археології. В експозиції музею є археологічна збірка, до якої входять знаряддя праці кам'яного віку, наконечники стріл скіфської епохи, рештки глиняного посуду, кістки мамонту [16].

Отже, Дворічанський район один із найпривабливіших районів Харківської області, який вражає своєю неймовірною природою. Тут можна не тільки чудово провести вихідні, а також оздоровитися, навчитися мистецтву, відвідати місця відомих людей та поринути в той період часу, навчитися розрізняти цілющі трави та виготовляти чаї і звичайно скуштувати місцеві смаколики.

2.3. Проблеми розвитку ринку внутрішнього туризму Харківської області

За останні довоєнні роки внутрішній туризм Харківської області почав стрімко розвиватися, але все ж таки не був в найкращому стані. Через такі фактори як :

- недостатній розвиток інфраструктури туризму (відсутність комфортабельних готелів, низька якість громадського харчування);

- відсутність комфортабельного й безпечного автотранспорту для обслуговування туристів;
- не належний стан культурних пам'яток ;
- незадовільний стан автомобільних доріг;
- відсутність належної реклами регіону .

На даний момент Харківська область суттєво зазнала пошкоджень через повномасштабне вторгнення. І до ряду довоєнних проблем додалися більш глобальні і важливі. Зазнали пошкоджень не тільки об'єкти інфраструктури, культурні пам'ятки, а насамперед природні об'єкти.

Однією з найбільших ознак екоциду є: знищення дамби на Оскільському водосховищі, через руйнування дамби відбулось знесушування водосховища, яке стало більше схоже на пустелю, аніж на улюблене місце відпочинку. Витік майже 5 метрів води спричинив втрати природно-заповідного фонду, міграцію та вимирання тварин, птахів та риби.

Рис.2.7. Оскільське водосховище

Також руйнування зазнала інфраструктура Краснопавлівського та Печенізького водоймищ, завдяки яким забезпечується водопостачання Харкова.

На щастя ці руйнування не вплинули на якість води, забезпечення водою обласного центру та населених пунктів регіону. Після руйнування гідровузла водоймище швидко обміліло: близько 9 тис. гектарів дна оголилися. Рівень води впав у шість разів: залишилося близько 80 млн. кубів.

Майже 2 млн. риб – сомів, судаків, сазанів, окунів – загинули. Отже, була значна втрата, біоресурсів, для яких відновлення потрібно десятки років .

Не меншої шкоди задав російський обстріл і пошкодження магістрального аміакопроводу Тольятті – Одеса в Харківській області. Наслідком цього був витік аміаку у розмірі 134 тонни.

Внаслідок активних бойових дій у Харківській області знищено чи пошкоджено понад 170 тисяч гектарів лісів та понад 570 тисяч гектарів сільгоспугідь [2].

З приводу лісів Харківської області, то там також ситуація складна . Багато лісів через бойові дії були знищені. Через це можемо зробити висновок, що тварини, які проживали на території лісів вимерли. Значної шкоди тварини зазнали через мінування лісів, які в більшості і загинули через підривання на мінах.

На жаль, більшість територій заміновані та проходять етап розмінування, а в деяких районах розмінування взагалі неможливо, так як ведуться активні бойові дії. Велика складність в їх розмінуванні, тому що приблизно 12 тис кв. метрів замінована і потребує розмінуванню [42].

Рис.2.8. Пошкоджені критично необхідні мережі в областях України, що потребують відновлення [30]

Також російські терористи намагаються знищити культурні пам'ятки нашої області. З початку війни внаслідок обстрілу російськими окупантами Харківської області було зруйновано 94 об'єкти культурної спадщини, 78 з них — у Харкові.

За статистикою ЮНЕСКО найбільше культурних об'єктів зазнало пошкоджень від повномасштабного вторгнення саме в Донецькій області(78 пошкоджених об'єктів); на другому місці Харків(55); Київська область займає третє місце(38), в Луганській області пошкодженні 33 об'єкти культурної спадщини; в Чернігівській області 17 об'єктів. Пошкодження були і в таких областях як: Запорізька(12); Сумська(12); в Одеській та Миколаївській 8 об'єктів; Херсонська область(6); Житомирська(3); Вінницька(2); Дніпропетровська область та Львівська область (1) [32].

В Харкові та області 55 об'єктів зазнали пошкоджень: Куп'янський краєзнавчий музей, Храм Смоленської ікони Божої Матері, Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів», ХНАТОБ, Харківський апеляційний суд, Успенський кафедральний собор, Православний храм в селі Кам'янка (Ізюмщина),Будинок «Слово»,Харківський художній музей, Церква Святої цариці Тамари, Історична будівля в Харкові, Палац праці, Бібліотека ім. Короленка, Церква Жен-Мироносиць, Корпус економічного факультету ХНУ ім..В.Н. Каразіна, Центральний лекційний зал на площі Конституції, Історичний жилий дім 19 століття, Дробицький яр, Меморіал, Пам'ятник архітектури «Будинок колишнього магазину Люкс», Харківська школа №7(1906-07рр. побудови), Будівля колишньої жіночої гімназії(1870-х рр.), Історичний комплекс будівлі пожежної частини (1886р.), Управління праці та соціального захисту населення Ізюмської міської ради, Церква Різдва Пресвятої Богородиці, Будівля НДІ венерології(1889р.), Храм 2000-річчя Різдва Христового в Харкові (збудований у 1999-2001 рр.), Хрестовоздвиженська церква (1809-23 рр.), Палац культури залізничників, Харківський державний академічний театр ляльок імені В. А. Афанасьєва (збудований у 1906-1907 рр.), Храм Святого Димитрія Солунського,

Меморіал жертвам тоталітаризму (збудований у 1991-2000 рр.), Спасо-Преображенська церква (2011-2013 рр.), Харківський обласний палац дітей та юнацтва (Будинок дитячої та юнацької творчості, збудований у 1851-53 роках), Музей ім. Г.С. Сковороди, Церква Георгія Побідоносця, Стрітенська церква в Лісному (2018 р. побудови), Міський будинок культури в Дергачах, Храм Святого Миколая Чудотворця (збудований у 1991-1996 рр.), Будинок культури в Лозувій, Андріївська церква, Свято-Успенська церква (Коробочкине), Чугуївський будинок культури, Садиба (1832 р. побудови), Мечеть "Сунна", Корпус Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенко, Будинок культури – (Прудянка), Пам'ятка архітектури місцевого значення – колишнє реальне училище 1882 року побудови (ліцей № 4) (Ізюм), Музична школа (будівля другої половини 19 ст.), Свято-Троїцька церква (1826 р. побудови) (Мала Комишуваха), Половецькі кам'яні баби (9-13 ст.) (Ізюм), Церква Святого Миколая (Куп'янськ), Будинок культури «Залізничник» (1926 р. побудови) (Ізюм), Церква «Нове життя» (Ізюм) [32].

Загалом по всій Україні внаслідок повномасштабного вторгнення пошкоджено або зруйновано повністю 763 об'єкти культурної спадщини. Зокрема в Харківській області пошкоджено 207 об'єкти, зазначила в рис.2.9.

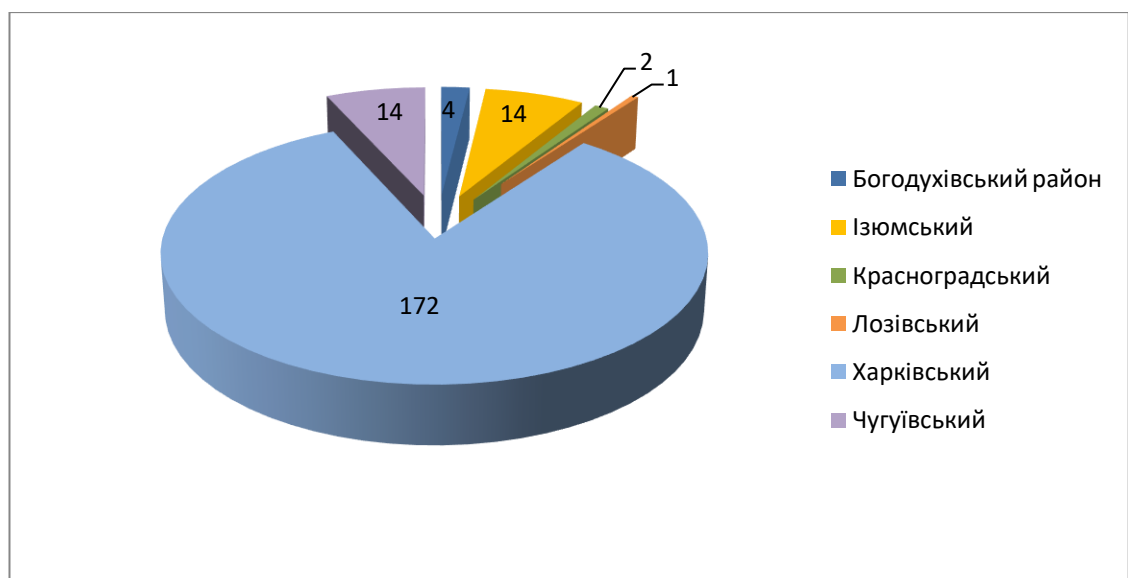

Рис.2.9. Пошкоджені об'єкти Харківської області

Складено автором за джерелом: [5]

Отже, з даної діаграми, 10 об'єктів є національного значення, 193 місцевого та 4 щойно виявлених об'єктів культурної спадщини.

Табл.2.3

Загальна оцінка збитків інфраструктури за галузями у грошовому вимірі, станом на листопад 2022 року

Тип майна	Оцінка збитків , \$ млрд
Житлові будівлі	52.5
Інфраструктура	35.6
Активи підприємств , промисловість	13.0
АПК та земельні ресурси	6.6
Соціальна сфера	0.2
Транспорт	2.9
Освіта	8.2
Торгівля	2.4
Енергетика	6.8
Охорона здоров'я	1.7
ЖКГ	2.3
Культура, туризм, спорт	2.1
Адміністративні будівлі	0.8
Цифрова інфраструктура	0.6
Фінансовий сектор	0.1
Екологія	14.0
Разом	135.9

Складено автором за джерелом: [42]

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії приблизно 25% території отримали пошкодження , а деякі населені пункти зруйновані в цент. За даними на 14.06.2022 року пошкоджено 12900 багатоповерхових будинків та 107707 приватних домогосподарств. Через це більшість населення з територій активних бойових дій та прифронтових місць залишили свої домівки. В перші місяці російської агресії, виїхало за кордон 11,4 мільйонів українців. В червні 2022 року в Європі було зареєстровано 4 816 923 біженця з України. До Польщі шукати притулок поїхало понад 3млн. людей, до Румунії 817 тис. осіб, до Угорщини близько 520 тис., до Молдови більше ніж 443 тис. українців, та до Словаччини майже 372. тис.

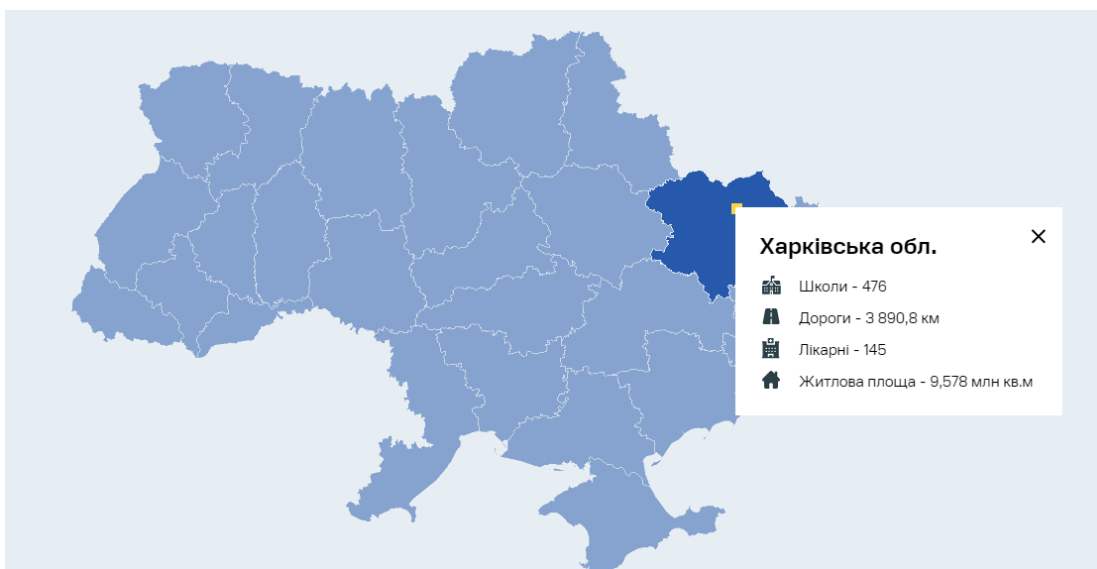

Рис.2.10. Карта руйнувань в Харківській області [30]

Також більшість населення покинуло свої будинки та переїхали в інші області , тобто вони є внутрішньо переміщеними особами (ВПО) і за даними ООН(МОМ) 7,7 мільйонів українців мають статус ВПО.

По підрахункам експертів російська окупаційна армія завдала шкоди тільки Харківській області на суму в розмірі 340 млрд грн і також ще підрахунки тривають.

Отже, в Дворічній багато можливостей для розвитку туризму, але на це потрібен час та інвестиції. На жаль, через повномасштабне вторгнення селище зазнає постійних обстрілів та через це об'єкти інфраструктури та приватні будинки майже повністю пошкоджені. Людей в селищі майже не має , а ті хто залишилися знаходять постійно в підвалах ,бо неможливо вийти на вулицю через постійні обстріли . Але ми віримо в нашу перемогу і будемо відбудовувати всі будівлі та розвивати наш край. У нас є всі шанси, щоб зробити Дворічанщину більш привабливою та усунути всі недоліки .

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз стану туризму Дворічанщини

Можливості(O)	Загрози(T)
<ul style="list-style-type: none"> • Післявоєнне відновлення та відбудування району ; • Розвиток готельно-ресторанної інфраструктури ; • Вихід на міжнародний туристичний ринок; • Зацікавленість інвесторів для розвитку регіону ; • Зростання попиту як і внутрішніх туристів так і іноземних; • Розробка цікавих та унікальних турів ; • Розвиток транспортних комунікацій. 	<ul style="list-style-type: none"> • Екологічні загрози навколишньому середовищу; • Знищення культурних та природних об'єктів ; • Руйнування важливих об'єктів інфраструктури ; • Загроза знищення селища з карти України через постійні обстріли та агресію Російської федерації; • Нестабільні соціально-економічне становище та політична ситуація.
Сильні сторони (S)	Слабкі сторони(W)
<ul style="list-style-type: none"> • Вигідне географічне розташування ; • Наявність природних об'єктів та культурно-пізнавальних; • Самобутня культура і національні традиції; • Штучні природно-рекреаційні комплекси; • Унікальність об'єктів ; • Невисока ціна для подорожі районом ; • Доступність до об'єктів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Нерозвиненість туристичної інфраструктури; • Велика кількість зруйнованих об'єктів інфраструктури ; • Відсутня реклама регіону; • Забрудненість водоймищ ; • Невміння правильно подати своє селище туристам; • Відсутня підтримка з боку інвесторів ; • Достатньо сезонний характер обслуговування; • Незацікавленість туристичних фірм в даному регіоні .

Складено автором

На основі SWOT-аналізу можемо підвести підсумок, що в Дворічанському районі є можливості для розвитку а саме, це : післявоєнне відновлення та відбудування району, розвиток готельно-ресторанної інфраструктури, вихід на міжнародний туристичний ринок, зацікавленість інвесторів для розвитку регіону, зростання попиту як і внутрішніх туристів так і іноземних, розробка цікавих та унікальних турів, розвиток транспортних комунікацій. Але є і багато загроз: екологічні загрози навколишньому середовищу через війну, так як це все відображається на природі (річка Оскіл майже повністю зневоднена та відсутня в ній живність), знищення селища через постійні обстріли агресію Російської федерації; збільшення витрат на ведення бізнесу, нестабільні соціально-економічне становище та політична

ситуація; незбалансоване навчання з професіями та освітньо-кваліфікаційними рівнями для сфери туризму.

Щодо слабких сторін: частково зруйнований район через повномасштабне вторгнення, нерозвиненість туристичної інфраструктури відсутня реклама регіону, забрудненість водоймищ, невміння правильно подати своє селище туристам, відсутня підтримка з боку інвесторів, сезонний характер обслуговування, незацікавленість туристичних фірм в даному регіоні . Великий вплив на район має країна агресор, яка знищила повністю всю інфраструктури , приватні будинки , через щоденні обстріли селище, яке знаходиться в зоні бойових дій .

Все ж таки сильних сторін багато і потрібно над ними працювати і удосконалювати їх, це: вигідне географічне розташування, наявність природних об'єктів та культурно-пізнавальних, самобутня культура і національні традиції, штучні природно-рекреаційні комплекси, унікальність об'єктів, розвинені сектори науки, системи освіти для сфери туризму.

Отже, на даний момент ситуація в Дворічанському районі досить складна, через повномасштабне вторгнення, тому після закінчення війни, потрібно велику увагу приділяти району задля розвитку, удосконалення та усунення загроз та слабких сторін.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РИНКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Напрями післявоєнного відновлення ринку внутрішнього туризму Дворічанської селищної громади

В Дворічанському районі досить багато переваг для розвитку. До природних переваг відноситься: наявність лісів, степів, водоймищ, помірно-континентальний клімат, різноманітний рельєф створює умови для будь-якого відпочинку. Насамперед це крейдяні гори в Дворічанському національному парку. Піщані пляжі та річка Оскіл для тих, хто любить засмагати та купатись; соснові ліси для охочих подихати цілющим повітрям, повним ефірних олій; існують спеціально відведені місця для кемпінгів.

Унікальними перевагами є :селище відоме своїм видатним мешканцем І.І. Мечніковим, який в дитинстві проживав в селі Панасівка, і цей будинок залишився і є одним із найцікавіших об'єктів для туристів .

“Село майстрів” – ще одне цікаве туристичне місце у Дворічанському районі – музей-майстерня, присвячений українському рукоділлю і самобутнім традиціям місцевих жителів. Тут туристи можуть не тільки побачити вироби народної творчості, а й виготовити їх своїми руками. Відвідувачам пропонують попрацювати за ткацьким верстатом або гончарним кругом, зайнятися лозоплетінням, виготовити трав'яні гобелени, ляльки-мотанки. В експозиції музею крім виробів майстрів представлені давні інструменти для рукоділля [37].

Оскільки Дворічанський район суттєво постраждав від повномасштабного вторгнення і всі об'єкти інфраструктури та житлові дома повністю або частково знищені, то району необхідно повністю відбудувувати та відновлювати життєдіяльність. Але все ж таки, після перемоги Дворічанський район стане спроможним бути конкурентом на ринку туристичних послуг.

Рис.3.1. Післявоєнна відбудова України [42]

Найбільш перспективним напрямом для туризму в період післявоєнного відновлення є сільський зелений туризм. Так як Дворічанський район багатий на культурні та природні об'єкти, які ми відновимо та відбудуємо.

Бачення розвитку для Дворічанського регіону післявоєнного відновлення:

1. Дворічанщина стає улюбленим місцем для відпочинку вихідного дня з міста Харків до 2027 року. Тому що, це екологічно чистий район, який приваблює туристів своєю красою і можна відпочити від міста і насолодитися тишею і спокоєм. Дворіччя це місце де, можна чудово провести час з родиною, друзями та близькими, щоб відсвяткувати свята з місцевими традиціями, піти в похід, покататися на човнах по річці Оскіл чи зайнятися риболовлю, зайнятися дегустацією місцевих сирів та багато чого іншого можна побачити та навчитися в Дворічанському районі.

2. Дворічанська громада буде місцем, де поєднані природні пам'ятки, культурно-пізнавальні об'єкти, розвинена туристична інфраструктура. Тут туристи зможуть побачити та відчути на собі атмосферу минулих часів життя Дворічан і порівняти його з сьогоденням. Також в Дворіччя буде

базуватися туристичне підприємство, яке розробляє унікальні маршрути та екскурсії, які будуть цікавими не тільки внутрішнім туристам, а й навіть іноземним туристам. Також буде розроблено місцевий сайт, для бронювання турів, житла, транспорту, ознайомлення з місцевими заходами.

3. Дворічанський район стане центром сільського та зеленого туризму в Харківській області до 2037 року. В якому всі агрооселі, садиби, реставровані та відповідають якості туристів та приваблюють туристів для відпочинку зі усіх куточків України. Також Дворічанські садиби будуть брати участь в конкурсі «Найкраща садиба України» та здобуде перемогу.

Найбільш пріоритетний вид туризму для розвитку в Дворічанському районі є сільський зелений туризм. Через нього відбувається знайомство із самобутньою культурою, яка зміцнює самосвідомість нації, демонструє гостинність народу і є платформою для створення унікального автентичного конкурентоспроможного туристичного продукту.

Також для подальшого розвитку та відновлення потрібно подолати ряд проблем яку указані в рис.3.2.

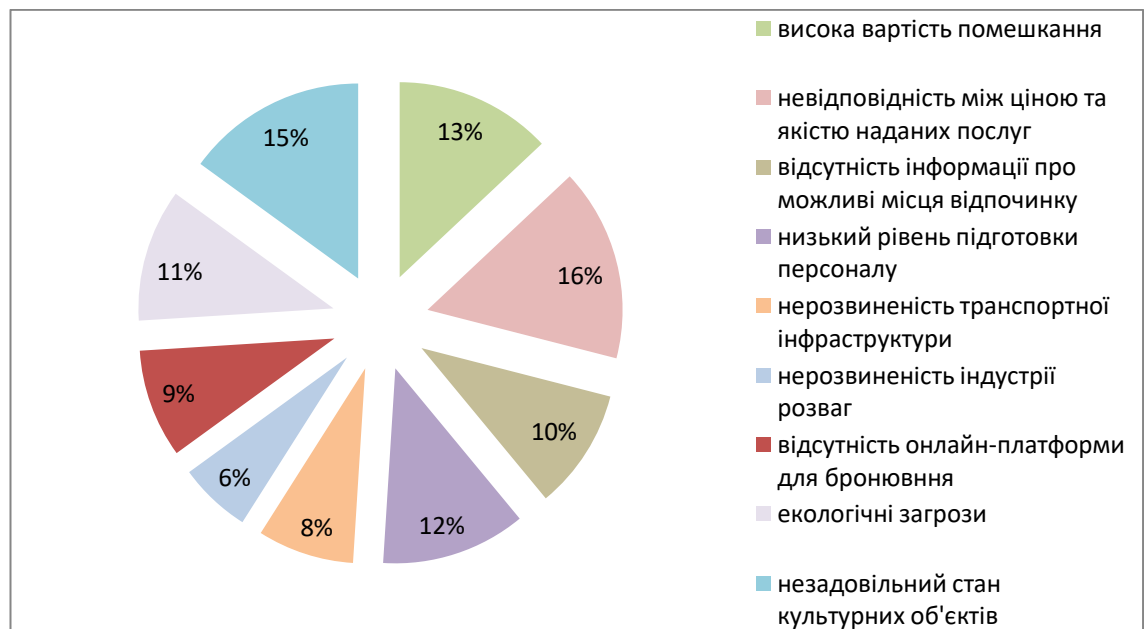

Рис.3.2. Основні проблеми розвитку для Дворічанського району

Складено автором за джерелом: [33]

Подальша робота з розвитку сільського зеленого туризму має бути направлена на :

- удосконалення діяльності існуючих агроєкосадиб;
- вироблення механізмів стимулювання створення нових об'єктів в сільському туризмі;
- забезпечення пільгових умов організації ведення цього виду діяльності;
- використання інноваційних підходів креативної економіки та кластерної моделі територіального розвитку;
- посилення взаємодії суб'єктів зеленого туризму з туристичних операторів.

Для відновлення туризму та розвитку в Дворічанському районі потрібно вирішити такі завдання:

- відбудувати житлові приміщення, заклади освіти, адміністративні будівлі, пам'ятки культури, музеї, бібліотеки та все необхідне для життя. Так як на сьогоднішній день в Харківській області через повномасштабне вторгнення зруйновано понад 18 тисяч об'єктів, у тому числі багатопверхові та приватні будинків. Харківська область, є однією з найбільших руйнувань по всій території України. Це понад 18 тис. об'єктів, з них понад 8 тис. – житлові будинки, 4 тис. – багатопверхові будинки та близько 4 тис. – приватні домоволодіння. Беручи за увагу статистику грудня 2022 року, в Харківській області було зафіксовано 14062 пошкоджених об'єкта. А в лютому 2023 року було вже зруйновано 18 000 об'єктів, тобто тільки за два місяці російські терористи знищили 3938 об'єктів [11];
- залучити іноземних та місцевих інвесторів для матеріальної підтримки туризму в Дворічанському районі ;
- так як Дворічна має унікальну природу, але через повномасштабне вторгнення, зазнала великої шкоди, тому для відновлення туризму в цьому районі необхідно очистити всі водоймища, провести розмінування територій та очистити зону лісів та національного парку . Провести озеленення та висаджування лісів, нац.парку та лісосмуг;

- розвивати ресторанно-гостинну індустрію, а саме зробити розробити кемпінг у підніжжя гори, побудувати базу відпочинку на березу річки Оскіл, побудувати дитячий табір, зробити реставрацію старих садиб та побудувати нові;
- розвивати транспорту індустрію удосконалити транспортну інфраструктуру області, зокрема покращити транспортну доступність до туристичних об'єктів для окремих відвідувачів та організованих туристичних груп основними видами транспорту;
- просувати туризм в Дворічанському районі на обласному та всеукраїнському рівні, а саме розробити зручний інтернет сайт ,для ознайомлення туристів, з турами та всією корисною інформацією ,яка знадобиться при відпочинку в дворічній. Для обачності зняти відеоролики, зробити фото турів та розробити 3-D тур. Запустити рекламу на всіх обласних телеканалах, соціальних мережах та транспорті .

Отже, після війни Дворічанський район стане привабливим для туристів. Але на це потрібен час, інвестиції та прикласти багато зусиль для розвитку саме в туристичній сфері, залучити інвесторів, спеціалістів та дотримуватися всіх поставлених завдань .

3.2. Стратегія післявоєнного відновлення Дворічанської громади як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму в Харківській області

Основні стратегічні цілі для відновлення Дворічанської громади спрямовані на принципах :

- підвищення інвестиційної привабливості та преференційної підтримки інноваційних проектів у сфері туризму, у тому числі реалізованих приватним бізнесом та на основі державно-приватного партнерства;

- активності регіонів, громадських організацій та бізнесу у розвитку сфери туризму;
- інтеграції інноваційних, у тому числі цифрових, технологій у сферу туризму, збільшення фінансування маркетингових заходів спрямованих на просування туристичного потенціалу Дворічної;
- збільшення фінансування маркетингових заходів спрямованих на просування туристичного потенціалу Дворічної;
- поліпшення якості обслуговування - за рахунок просування по службі кваліфікація персоналу;
- державна програма створення робочих місць в Дворічанській громаді;
- посилювати інтерес туристів до Дворічної через культурні заходи;
- відновлення житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури. Робота в цьому напрямку буде організована з урахуванням прогресивного міжнародного досвіду та практики застосування національного законодавства. Планується активно залучати суб'єкти туристичної індустрії, громадські об'єднання у сфері туризму та представників туристичного бізнесу. Також робота буде спрямована на: розробку стимулюючих заходів щодо розвитку внутрішнього туризму та підвищення його інвестиційної привабливості; посилення механізмів захисту прав споживачів туристичних послуг; регламентацію організації соціального туризму; удосконалення та підвищення якості надання послуг. Щодо цільової аудиторії, то у цільовій аудиторії внутрішнього ринку в даний час переважають індивідуальні туристи, сімейні пари та молодь, які є переважно представниками середнього класу віком 30 – 45 років. У 2020 році під впливом пандемії, спричиненої корона вірусом COVID-19 на внутрішньому ринку сформувалися такі тенденції:

- зростання інтересу до низько бюджетних пропозицій подорожей при очікуванні високої якості послуг; вибудовування прямих зв'язків між споживачами (туристами) та суб'єктами туристичної індустрії;
- відкладений та стриманий попит, який не трансформується у реальні подорожі;
- популярність короткострокових самодіяльних поїздок (родина або невеликі групи туристів на особистому транспорті) до туристичних об'єктів із дотриманням заходів соціального дистанціювання;
- активний відпочинок вихідного дня (водні, піші та велопоходи), відпочинок в садибах, програми реабілітації та відновлення після перенесених вірусних захворювань [38].

У зв'язку з цим з метою задоволення запитів усіх категорій громадян подальший розвиток внутрішнього туризму буде спрямовано на:

1. створення затребуваних на внутрішньому ринку туристичних продуктів з урахуванням різних категорій громадян та їх купівельної здібності;
2. постійну роботу з оновлення існуючих та створення нових туристично-екскурсійних маршрутів;
3. популяризацію подорожей в сільській місцевості Дворічанського району та формування у громадян мотивації до них із дошкільного віку за рахунок інтеграції туризму у освітні програми (освітній туризм) [43].

Маркетинговою стратегією просування туристичного продукту на регіональний та міжнародний ринок має стати стратегія диверсифікації, яка полягає у створенні великої різноманітності турів, здатних задовольнити запити навіть найменших ринкових сегментів та окремих туристів. Заходи щодо диверсифікації туристичного продукту:

- оцінка туристичних ресурсів країни, факторів навколишнього середовища, ринкових тенденцій, освоєння нових напрямів;
- розробка та оновлення туристично-екскурсійних маршрутів;
- розвиток нових видів туризму;

- збільшення пропозиції туристичних подорожей до несезонного період, коли кількість поїздок традиційними маршрутами та видами туризму різко скорочується (тури для гірськолижників, новорічні та різдвяні тури, фестивалі та спеціалізовані тури, інше);
- диференційований підхід до пропозиції туристичного продукту з урахуванням запитів та інтересів замовників;
- використання нових форм роботи (онлайн, відео екскурсії на сайтах туристичних компаній, лекції у форматі відеоконференції, водні, бігові та велоекскурсії, квести);
- активна рекламна кампанія в регіонах з популяризації відпочинку в Дворічанщині (розробка окремих проектів, міжрегіональних туристичних маршрутів, популяризація внутрішнього туризму в ефірі регіональних телеканалів, інше) [25].

Розвиток туризму в Дворічанській громаді також спрямовано формування національної туристично-рекреаційної системи, що дозволяє найбільше ефективно використовувати наявні туристичні ресурси, природний потенціал та історико-культурну спадщину району та залучати до загального процесу вирішення завдань соціально-економічного розвитку району.

При створенні спеціальних туристично-рекреаційних парків, що сприяють сталому регіональному розвитку, необхідно реалізувати комплекс заходів:

- розробити положення про організацію та функціонування спеціальних туристично-рекреаційних парків;
- надати можливість для створення підприємств туристичної індустрії, а також реалізації проектів у спеціальних туристичних рекреаційних парках з будь-яким обсягом інвестицій;
- розвивати систему спеціальних туристично-рекреаційних парків на основі кластерної моделі.

Ще одним напрямком стратегії для Дворічної є розвиток інноваційних технологій. Цифровізація сфери туризму матиме суттєвий вплив на ціноутворення туристичного продукту, створить додаткові можливості для його просування, сприяючи розвитку конкуренції, а також покращення якості надання туристичних послуг.

Основними напрямками формування інтегрованої цифрового середовища в туристичній індустрії є:

- створення якісно нових веб-сайтів туристичних фірм (максимально інформативних) та їх інтернет-представництв;
- розвиток системи сучасних інструментів просування дестинацій, заснованих на використанні передових інформаційних технологій (вебінари, онлайн семінари, онлайн виставки, віртуальні тури, рекламні кампанії соціальних мережах та ЗМІ, інформаційні розсилки);
- впровадження у туристичні маршрути, а також на об'єктах культурно-пізнавального та екологічного туризму технологій доповненої та віртуальної реальності, візуалізації, аудіо гідів; розробка мультимовних інформаційних сервісів,
- інтегрованих платформ, систем онлайн бронювання та онлайн платежів з метою надання допомоги при підборі турів, складанні туристичних маршрутів з урахуванням інтересів користувача, а також отримання повної та достовірної інформації про суб'єктів та об'єкти туристичної промисловості;
- створення та розвиток мобільних додатків з аудіо гідами для туристів та екскурсантів [42].

Реалізація стратегії для відновлення Дворічанської громади передбачає три п'ятирічні етапи:

1. На першому етапі (2023-2027рр.) заплановано відбудову критичної інфраструктури, будівництва житла, об'єктів соціальної сфери, туристичних об'єктів та культурних пам'яток та відновити сферу гостинності. Саме йдеться про роботу з відновлення електромереж,

газопостачання, водопостачання, автомобільне та залізничне сполучення, налагодження мобільного зв'язку та мережі інтернет. Також відновити роботу всіх соціальних сфер: шкіл, медичних закладів, дитячих садків та транспортні перевезення .

2. На другому етапі (2028-2032рр.) заплановано вихід на показники, що існували до пандемії та в її період, спричиненої коронавірусом COVID-19. Так як в період пандемії показники сільського зеленого туризму піднялися за рахунок, що саме цей вид туризму був доступний більшості населення та дозволяв активно проводити час. Також заплановано екстенсивне зростання туристичного споживання шляхом стимулювання внутрішнього попиту та збільшення в'їзних туристичних потоків. Основними напрямками реалізації Стратегії стануть інституційні перетворення у сфері туризму, що дозволяють оптимізувати державне управління. Відбудеться покращення бізнес-середовища з метою підвищення доступності місцевих та регіональних туристичних послуг для внутрішнього та в'їзного туризму.

3. На третьому етапі (2033-2037 рр.) заплановано завершення генеральної схеми завершити формування національної туристської рекреаційної системи, що дозволить ефективно використовувати наявні туристичні ресурси, розширити структуру пропозиції на ринку туристичних послуг, створити привабливий та конкурентоспроможний туристичний продукт. Також досягнення прогнозних показників стратегії буде засновано на заходах щодо зміцнення позитивного іміджу Дворічанщини як району з розвиненою туристичною індустрією, унікальною природою, культурними пам'ятками та найкращим місцем для відпочинку не тільки в Харківській області , а по всій території України.

В табл.3.1 нами представлені план дій з реалізації Стратегії післявоєнного відновлення Дворічанської громади та заходи вирішення ключових завдань.

Табл.3.1

План дій з реалізації Стратегії післявоєнного відновлення Дворічанської громади як перспективного напрямку розвитку внутрішнього туризму в Харківській області 2023–2037 рр.

Завдання	Характеристика	Заходи	Очікувані результати
Завдання №1 Відбудова та відновлення об'єктів інфраструктури та туристичних об'єктів .	Дане завдання пов'язане з відбудовою, будівництва нових об'єктів та реконструкцією інфраструктури . А саме пам'ятників ,музеїв , садиб , агроосель, готелів ,хостелів ,пансіонату , кемпінгу та дитячого табору. . Вирішення цього завдання суттєво відзначаться для туристичних потоків району та області .	Реконструкція інфраструктури та туристичних об'єктів . Будівництво та відновлення засобів розміщення з метою збільшення частки місць ,де туристи зможуть залишитися для відпочину .	Вирішено проблему з розміщенням в Дворічанському районі . Саме це завдання призвело для збільшення потоків . Так як бажаючих відвідати мальовниче місто багато , але через те що не було засобів розміщення в потрібній кількості та якості , туристи не розглядали Дворічню як місце відпочинку . Оновлення інфраструктури відповідно до потреб туристів . Розроблено для зручності класифікацію номерів: стандартні, сімейні та люкс .
Завдання №2 Модернізація культурних об'єктів	Розробка мапи маршрутів ,де знаходяться основні визначні місця району; Підтримка та розвиток музеїв; Просування туристичного продукту на місцевому та обласному ринку. Конкретна ціль стратегії полягає в створенні та інформаційної підтримки туристів, що включає в себе створення путівників де буде	Проведення заходів для покращення діяльності музеїв, а саме зробити QR-код під кожним експонатом для зручності відвідувачів ; Зробити можливість .щоб більшість експонатів у музеї можна було не тільки побачити , а й дослідити та спробувати на дотик; Реставрація культурно-пізнавальних об'єктів ;	Створено туристичний путівник ,де зібрана інформація про визначні місця , музеї,їх специфіка Розроблено сучасні приладдя для музеїв у вигляді штучного інтелекту.(який може на 2 мовах розповісти за даний об'єкт). Також запровадження 3Д турів по музею . Удосконалення культурно-пізнавального туризму в районі та привабливання туристів для відвідування селища.

	інформація про туристичні об'єкти, як до них дібратися тощо.	Розробка туристичного путівника з усіма об'єктами ; Розробка реклами та інформаційних матеріалів ; Проведення навчання для спеціалістів , задля покращення розвитку району.	Запровадження рекламної діяльності на всіх платформах у вигляді відео роликів та рекламних брошур.
Завдання №3 Відновлення та розвиток транспортної інфраструктури	Дане завдання дасть можливість відновити автомагістралі та покращити транспортну систему в Дворічанській громаді . Для відновлення транспортної інфраструктури взяти за практику світові проектування .	Проектування та розробка велодоріжки для розвитку в районі спортивного туризму. Установлення зарядних станцій для електромобілів задля переходу споживачів на електромобілі і збереження навколишнього середовища . Реставрація доріг в Дворічанській громаді та укладка якісного асфальту по всій місцевості. Розробка «розумних зупинок», в яких буде встановлений екран , де можна в реальному часі спостерігати за транспортом та бачити тривалість маршруту та зупинки , час прибуття та відправки . Також в даній зупинці буде облаштовано спеціальне місце для зарядки електроприладів , місце для сидіння та карта місцевості. Розробити	Відбудовано автомобільні шляхи та спеціальні вело доріжки в Дворічанській громаді. Удосконалено якість автобусних зупинок. Розроблено інклюзивні дороги . Вирішення проблеми з парко-місцями , так як збудована сучасна парковка для зручності водіїв.

		інклюзивні дороги для людей з вадами ,для зручного пересування по місцевості .	
Завдання №4 Відновлення об'єктів житлового фонду населення	Завдання полягає в тому , щоб відтворити всю критичну інфраструктуру для населення та у відбудовуванні житлового сектору для населення.	Необхідно залучити інвесторів задля відбудування Дворічанського району . Зробити реєстр пошкодженого майна ,для відбудови. Потрібно провести ремонтні роботи з водопостачання , газовідведення , теплових мереж та налагодити мобільний зв'язок. Відбудувати житло населенню та модернізувати застаріле житло.	Проведені ремонтні роботи критичної інфраструктури , Оновлено житловий сектор,адміністративні будівлі та соціальну сферу. Проведено декілька провайдерів для якісного інтернету населенню та покращено мобільний зв'язок.
Завдання №5 Підтримувати відновлення навколишнього середовища	Це завдання заключається в тому , щоб відновити природу після воєнних дій . Так як навколишнє середовище зазнало найбільшої шкоди . Тому для безпечного проживання в Дворічанському районі потрібно зайнятися даним питанням та відновити природу.	Задля відновлення навколишнього середовища в першу чергу потрібно провести розмінування території , так як за час окупації ,більшість лісів була замінована . Потім потрібно очистити місцеві пляжі та водоймища , так як уламки зброї попадали у водоймища, тому необхідно ще, закупити очисні споруди та насосні станції задля повної очистки водоканалів Неменше важливо провести озеленення території. Також потрібно підтримувати	Населення стало екосвідомими ,яке прагне зберегти та відновити природу . Також розмінували територію, очистили водоймища , провели заходи задля озеленення території ,встановили спеціальні смітники з роздільними секціями для переробки .

		екологічні стандарти для збереження природи (сортування сміття, перейти на електромобілі, віддавати речі на втор сировину). Ще одним завданням є встановити централізовані пости для моніторингу якості повітря.	
--	--	---	--

Складено автором

Отже, дані завдання спрямовані на відбудову, відновлення та розвиток Дворічанської громади, які допоможуть подолати післявоєнну кризу, відновити життя Дворічанщини, розвивати та удосконалювати сферу туризму задля виходу на міжрегіональний та міжнародний рівень .

Також стратегія для відновлення Дворічанського району спрямована на досягнення стратегічних цілей:

- розвиток та збереження культурної та природної спадщини ;
- формування унікального автентичного досвіду туристів на основі ознайомлення з об'єктами цієї природної та культурної спадщини;
- підвищення конкурентоспроможності галузі з допомогою надання туристам послуг світового класу;
- залучення туристів з ринків з вищим рівнем витрат за рахунок розширення та підвищення ефективності маркетингу та просування туристичних послуг;
- збільшення державних та приватних інвестицій у туристичний сектор Дворічанської громади;
- формування партнерств між урядом, туристичною індустрією, неурядовими організаціями та громадськістю, необхідні досягнення всіх вище перелічених цілей.

ВИСНОВКИ

1. Внутрішній туризм - це подорож всередині своєї країни, не виїжджаючи за її межі. У багатьох зарубіжних країнах внутрішній туризм займає провідні місця, оскільки туристи в першу чергу прагнуть вивчити свою країну, а вже після цього знайомитися з культурою і історією інших країн.

На внутрішній туризм у світі припадає частка 80—90 % поїздок. Витрати на нього в 5—10 разів перевищують витрати на міжнародний туризм. Пріоритетним напрямом розвитку в будь-якій країні є внутрішній туризм. Його активізація передбачає диверсифікацію видових субринків та ускладнення територіальної структури внутрішнього ринку за рахунок формування місцевих територіальних ринків на основі інтенсифікації ресурсної бази туризму і розбудови туристичної інфраструктури. Основним регулятором внутрішнього туризму країни є проведення регіональної туристичної політики стимулювання малого та середнього підприємництва у внутрішньому туризмі та організації екскурсійної діяльності.

2. Важливими стратегіями для розвитку внутрішнього туризму є :

- розвиток діючого продукту за напрямками туризму, що сформувався;
- розширення географії поїздок та продажів за рахунок нових районів туристичного призначення;
- запровадження зустрічних сфер туристської діяльності, зокрема через створення нових підприємств .

3. Сучасний стан розвитку туристичної індустрії в Україні не відповідає наявному потенціалу туристичних ресурсів, низькою є її економічна ефективність. Однією з основних причин такого становища є недостатній рівень теоретичного осмислення соціально-економічної суті туризму як суспільного явища та його економічної значимості як прибуткової галузі. Функціонування туризму як специфічної галузі національної

економіки базується на виробництві та споживанні туристичного продукту, що дає змогу зробити висновок про об'єктивне існування ринку туристичних послуг. Проаналізувавши сучасний стан туристичної галузі в Україні головними напрямками функціонування організаційно-економічного механізму програмної активізації туристичної діяльності є такі:

1. Реалізація системи заходів щодо створення технічного та програмного забезпечення інформаційних технологій суб'єктів господарювання активізації розвитку туризму в регіоні.

2. Фінансування заходів подальшого поліпшення та модернізації бази, придбання обладнання, меблів, автотранспорту туристичних підприємств.

3. Визначення пріоритетних секторів розвитку, створення організаційних, матеріально-фінансових умов для складання фінансових планів суб'єктів господарювання, забезпечення зростання обсягів наданих послуг та фінансових результатів, фінансової стабільності туристичних підприємств.

4. Забезпечити можливість фінансування туристичних об'єктів, які володіють найбільш високим потенціалом, у рахунок пільгових кредитів, інше. Для подолання негативних факторів у розвитку туристичної галузі необхідно розв'язати питання фінансування через розробку механізму позабюджетного фінансування під державні гарантії. Сучасна політика формування ринку туристичних послуг має відповідати критеріям економічної результативності, соціальної ефективності та екологічної безпеки.

4. Дворічна – мальовничий куточок Харківської області, що відомий своїми крейдяними горами, заповідниками і річкою Оскіл, берегами якої ішов у похід князь Ігор («Слово о полку Ігоревім»).

Основними напрямками розвитку Дворічанського району є :

- відродження тваринництва, як основи стабільного функціонування сільгоспформувань;

- створення племінних господарств й сучасних комплексів з виробництва м'яса;
- впровадження прогресивних технологій у вирощуванні сільгоспкультур;
- розвиток місцевої переробної промисловості;
- створення оптимального ділового клімату для залучення інвестицій, розвиток підприємництва й «зеленого туризму».

5. Розвиток туризму в Дворічанській громаді дозволить вирішувати багато актуальних проблем, таких як: розширення рамок курортного сезону, забезпечення туристичного потоку у міжсезоння; створення нових робочих місць; створення нових туристичних потоків та збереження та передача майбутнім поколінням культурної спадщини; створення нового ринку туристичних послуг у сільській місцевості та умов для пріоритетного розвитку внутрішнього туризму, забезпечення щорічного зростання турпотоків в Дворічанському районі.

6. З метою просування Дворічанської громади як центр сільського зеленого туризму Харківської області необхідно:

- створення великих та середніх спеціалізованих туроб'єктів: пізнавальний туризм, екотуризм, історико-краєзнавчий туризм;
- створення державних та приватних агропарків як великих багатофункціональних туристичних, виставкових, культурно-пропагандистських, науково-дослідних комплексів.

Отже, задля післявоєнного відновлення Дворічанської громади та туризму, необхідно дотримуватися всіх поставлених цілей та завдань :

Ціль 1. Розвиток сільського-зеленого туризму як одного із пріоритетних напрямків розвитку Дворічанського району . Для цього потрібно розробити сайт, де буде зібрано вся інформація стосовно району , визначних пам'яток, наявності садиб, агроосель та стосовно заходів, що плануються. Також потрібно розробити нові маршрути, які будуть включати в себе поєднання декількох видів туризму наприклад, як: відвідування садиби

«Родинна Хата» , Національний парк Дворічанський , «Село майстрів» тощо. І найголовнішою ціллю є залучення спеціалістів для підтримування та просування району на місцевому рівні та обласному.

Ціль 2. Розвиток інфраструктури гостинності та удосконалення технічної бази сільського-зеленого туризму. Для цієї цілі потрібно :розробити ідеї для покращення сфери гостинності, щоб відповідали системі якості. Підтримка та реставрація засобів розміщення в районі . Розвиток заходів, які пов`язані з діяльністю сільського туризму таких як: ярмарки та вистави .

Ціль3. Забезпечення формування сприятливих умов розвитку туризму в Дворічанському районі. Задля цього нам потрібно: проводити інформаційні кампанії серед потенційних учасників і зацікавлених осіб по роз`ясненню конкурентних переваг кластерів, підвищення ефективності системи навчання й підготовки спеціалістів зі створення та впровадження кластерної моделі в сфері туризму; удосконалення маркетингових досліджень, інвестиційної та фінансової діяльності, організаційної роботи, а також науково-обґрунтованої кадрової політики та підвищення корпоративної культури працівників.

7. Відновлення Дворічанської громади після війни буде складним завданням, але можливим за певних умов та зусиль. Ось деякі ключові аспекти та рекомендації щодо відновлення громади:

1. Інфраструктура: Першочерговим завданням буде відновлення інфраструктури, включаючи житловий фонд, школи, медичні установи та комунальні служби. Реконструкція доріг та комунікацій також буде важливою.
2. Соціальна підтримка: Надання психологічної, медичної та соціальної підтримки для мешканців громади, які пережили війну, буде важливим аспектом відновлення.
3. Економічний розвиток: Залучення інвестицій, створення нових робочих місць та розвиток малих підприємств сприятиме відновленню економіки громади.

4. Безпека: Забезпечення безпеки та захисту прав людей буде важливим аспектом відновлення. Впровадження законів та правопорядку буде необхідним.
5. Співпраця: Співпраця з іншими органами влади, громадськими організаціями та міжнародними організаціями сприятиме успішному відновленню громади.
6. Реконструкція та відновлення культурних та історичних об'єктів: Збереження культурної спадщини та історичних пам'яток громади буде важливим для збереження її ідентичності.
7. Освіта та навчання: Забезпечення доступу до якісної освіти та навчання для дітей та дорослих буде важливим для майбутнього громади.

Важливо зазначити, що процес відновлення громади може зайняти час і вимагатиме спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Це буде складним завданням, але з правильними підходами та ресурсами громада може повернутися до нормального життя та розвитку.

8. Реалізація стратегій відновлення Дворічанського району дозволить не тільки відновити житловий фонд та інфраструктуру селища, а й створити туристично-спортивні комплекси, що відповідають міжнародним стандартам, та надати жителям та гостям регіону якісні послуги та повноцінний відпочинок; проводити спортивні змагання міжнародного рівня; залучити до Дворічної нових туристів; заохочувати молодь працювати та створювати нові креативні ідеї для розвитку міста; створити нові робочі місця і, таким чином, збільшити податкові надходження до бюджету.

Якщо дотримуватися стратегії відновлення, то до 2037 року Дворічанщина буде одним з найкращих місць для відпочинку в напрямку сільського зеленого туризму та культурно-пізнавального туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про туризм". Верховна Рада України. Офіційний сайт.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Аналіз стану туризму України під час війни. URL:
https://tourlib.net/statti_ukr/revu.htm
3. Бак Г. Впровадження інновацій у сфері туризму. *Наукові записки*. 2010 №2. С.48–56.
4. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив Російсько-Української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому.
5. Беккер, Т., Б. Айхенгрін, Ю. Городніченко, С. Гур'єв, С. Джонсон, Т. Милованов, К. Рогофф і Б. Ведер ді Мауро. План реконструкції України. URL: https://cepr.org/system/files/2022/12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
6. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритети розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник*. 2018. №1 (6). С. 138-143.
7. Внутрішній туризм. URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina>.
8. Волкова І.І., Мукомел В.В., Посохов І.С. Перспективи розвитку релігійно-екскурсійного туризму в Україні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2023. № 17. С. 110-127.
9. Всесвітня туристична організація. URL: <https://www.unwto.org/>
10. Гапоненко Г. І., Василенко А. В., Шамара І.М. Перспективи організації Зелених шляхів в Україні як пріоритетний напрямок розвитку ринку внутрішнього туризму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2021. № 13. С. 231-240. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-13-22>

11. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М. Проблеми та перспективи екологізації туризму в Україні. *Проблеми економіки*. 2021. №1. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-4-10>
12. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М., Василенко В. Ю. Цифровізація як нова парадигма управління розвитком туризму України в післявоєнний період. *Бізнес Інформ*. 2022. № 10. С. 114-125. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-114-125>
13. Данильчук В. Ф. Розвиток ринку туристичних послуг в умовах промислових регіонів України. *Вісник ДІТБ*. 2011. №15. С.283–290.
14. Державне Агентство Розвитку Туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/81-ukrayinciv-planuyut-podorozhuvati-krayinoyu-nayblizhchim-chasom-opituvannya-dart>
15. Державна Служба Статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
16. Дворічанський національний парк. URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az>
17. Доповідь про хід здійснення десятирічних рамок програм за моделями сталого споживання і виробництва. ООН. Економічна і соціальна рада. URL: <http://www.unece.org/>
18. Євтушенко О. В. Застосування комплексу маркетингу в сфері туризму. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна, серія: «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2014. № 1144, Т. 1. С. 166-171.
19. Заїкіна О.О. Аналіз стану туристської галузі України: реалії та проблеми інвестування. *Наукові записки КІТЕП. Щорічник*. Вип. 2. К. : Знання, 2009. С. 134-139.
20. Ісаєнко В.М., Ніколаєв К.Д., Бабікова К.О. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь): навч. посібник. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2014. 295 с.
21. Кучеренко В. С., Бут М. Г., Фокін С. П. Напрямки і тенденції розвитку рекреації і туризму в Україні на сучасному етапі. *Інфраструктура*

- ринку: електронний науково-практичний журнал. 2023. №72. С. 192-198.
22. Кузьмін О. М., Крикун О. О. Розвиток туризму в місті Харків: тенденції, проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 2018. 20(2). С. 32-36.
23. Мальська М. П. Основи маркетингу у туризмі [текст] підручник. / М. П. Мальська, Н. Л. Мандюк – К.: «Центр учбової літератури», 2016. 336 с
24. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.
25. Моца А.А., Шевчук С.М., Серета Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. №41.
URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>
26. Музей Мечнікова. URL: <https://tourcenter.kh.ua/uk/infrastruktura/muzey-i-mechnikova>
27. Національний Природний Парк Дворічанський. URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/natsionalnyy-pryrodnyy-park-dvorichansky>
28. Опанасюк Н.А. Охріменко А.Г. Організаційно-правові засади розвитку внутрішнього туризму в Україні. The International Scientific and Practical Congress of Economists and Lawyers «Everything in the name of science!» Zurich (Switzerland), professional scientific publication, ed.dep., 2015. Vol-2. P. 19-23.
29. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання четверте / за наук. ред. проф. Волошина І.М. та проф. Матвійчук Л.Ю. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. 340 с.
30. Пилипенко Я. Відбудова України після війни. URL: <https://ti-ukraine.org/en/blogs/reconstruction-of-ukraine-after-the-war>
31. План Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

32. Пошкоджені культурні пам'ятки в Україні перевірені ЮНЕСКО. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=66116>
33. Публічний звіт голови Дворічанської районної державної Адміністрації Григоренко Ірини Володимирівни за 2018 рік. URL: <https://kharkivoda.gov.ua>
34. Рибалова О. В., Шароватова О. П., Бондаренко О. О. Перспективи розвитку зеленого туризму в Харківській області. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/10678>
35. Розвиток внутрішнього туризму: проблеми, обмеження та тенденції. URL: <https://www.longdom.org/open-access/domestic-tourism-development-issues-constraints-and-trends-92588.html>
36. Селище міського типу Дворічна Харківської області. URL: <https://uk.wikipedia.org>
37. Село Мечнікове Харківської області. URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina>
38. Семенова М. В. Аналіз основних завдань щодо розвитку туризму в Харківській області / М. В. Семенова // Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, 23 січня 2020 року – Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. – С. 103–107.
39. Сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку туристичних послуг України Шамара І. М., Азарова К. І. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. - 2018. - Вип. 8. - С. 196-203.
40. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. К.: Знання, 2011. 334 с.
41. Сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>

- 42.Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. Економіка та суспільство.2022. Вип. 38.
- 43.Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
- 44.Семенова М. В. Аналіз основних завдань щодо розвитку туризму в Харківській області. Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, 23 січня 2020 року Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 103–107.
- 45.Урядовий портал органів виконавчої влади. Національна рада з відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>
- 46.Шевченко А.В. ,Сава Є.В. Особливості сучасного стану розвитку ринку туристичних послуг в Україні
- 47.Concept note: Towards the Development of the 10YFP Sustainable Tourism Programme. URL: <http://www.unep.org/10yfp/Programmes/ProgrammeConsultationandCurrentStatus/Sustainabletourismincludingecotourism>.
- 48.Parfinenko A., Stezhko N., Oliinyk Ya., Polishchuk L., Tyshchuk I., Markhonos S. International Tourism in the System of Modern Globalization Processes. *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Volume 11, Issue 3. P. 97-106.
- 49.Sheresheva M.Y. Coronavirus and tourism. *Population and Economics: электронный научный журнал*. 2020. № 4(2). DOI: <https://doi.org/10.3897/popecon.4.e53574>
- 50.Sustainable Development of Tourism. URL: <http://sdt.unwto.org/>
- 51.UNWTO Tourism Highlights. URL: <https://www.unwto.org>
- 52.World travel and tourism council (WTTC). URL: <https://www.wttc.org/>

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу магістра Величко Валерії Віталіївни
«Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму Харківської
області» за спеціальністю 242 «Туризм»

Зміст роботи Величко Валерії Віталіївни є актуальним, оскільки процес відродження внутрішнього туризму в нашій країні суттєво гальмують відсутність сприятливої законодавчої бази та негативний вплив загальноекономічної та політичної кризи, що вивела за межу платоспроможності значну частину населення України. Попри труднощі туристичні продукти в Україні створюються з урахуванням сучасних тенденцій розвитку туристичного ринку, розвиваються нові напрями та види туризму, розширюється спектр основних і додаткових послуг, поступово впроваджується програма лояльності для клієнтів.

Перший розділ дипломної роботи присвячений теоретичному дослідженню сутності внутрішнього туризму. Автором зазначено, що основою розвитку внутрішнього туризму є стратегія проекту з планом на рік, п'ять чи десять років із зонами зростання, аналізом конкурентних об'єктів та форматами монетизації. В другому розділі здобувачем вищої освіти докладно [розглянуто](#) тенденції та особливості розвитку внутрішнього туризму в Україні та Харківській області зокрема, й проблеми його розвитку в умовах війни. Зокрема відмічено, що сучасний стан розвитку туристичної індустрії не відповідає наявному потенціалу туристичних ресурсів, низькою є її економічна ефективність.

В третьому розділі магістрантом пропонується Стратегія післявоєнного відновлення Дворічанської громади та план дій з її реалізації, як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму в Харківській області. Автором зроблено висновок, що в Дворічанській громаді є всі засади для розвитку внутрішнього туризму і реалізація запропонованої стратегії допоможе подолати післявоєнну кризу, відновити життя Дворічанщини, розвивати та удосконалювати сферу туризму задля виходу на міжрегіональний та національний рівень

Робота носить структурно завершений характер. У процесі її написання студентка проявила працьовитість, високу організованість і вміння чітко викладати думки. Тема та основні питання розкриті відповідно до поставлених завдань.

Матеріал всіх розділів викладено у логічній послідовності. Робота виконувалася відповідно до плану та встановленого графіку. Зміст та оформлення роботи відповідає висунутим вимогам, що дозволяє рекомендувати до захисту в Державній екзаменаційній комісії дипломну роботу Величко В.В.

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
кафедри туристичного бізнесу
та країнознавства
Харківського національного
університету імені В.Н.
Каразіна

Ірина ПАНОВА

Державній екзаменаційній комісії із захисту магістерських робіт студентів напряму підготовки 242 «Туризм»

РЕЦЕНЗІЯ

на дипломну роботу магістра 2 року навчання групи УТз-61 факультету міжнародних економічних відносин і туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна напряму підготовки 242 «Туризм» Величко Валерії Віталіївни «Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму Харківської області»

У дипломній роботі Величко Валерії Віталіївни показано, що в Україні досить гарні умови та потенціал розвитку внутрішнього туризму. На жаль, через повномасштабне вторгнення внутрішній туризм розвивається незначними темпами, але все ж таки він присутній в житті українців. Говорячи про внутрішній туризм в Дворічанській селищній громаді Куп`янського району, можна відокремити, що всі перспективи для розвитку саме сільського туризму можливі. Але через воєнні дії, що тривають, на території громади, цей процес призупинений, оскільки селище зазнає постійних обстрілів. Тому, автором вдало, на мою думку, запропоновано стратегію післявоєнного відновлення Дворічанської громади як перспективного напряму розвитку внутрішнього туризму в Харківській області.

Реалізація стратегії відновлення Дворічанської громади дозволить не тільки відновити житловий фонд та інфраструктуру селища, а й створити туристично-спортивні комплекси, що відповідають міжнародним стандартам, надавати жителям та гостям регіону якісні послуги; залучати до Дворічної нових туристів; заохочувати молодь створювати нові креативні ідеї для розвитку міста; створити нові робочі місця і, таким чином, збільшити податкові надходження до бюджету.

В цілому автору вдалося вирішити поставлену мету своєї дипломної роботи і обґрунтувати перспективи розвитку внутрішнього туризму Харківської області. Кваліфікаційна робота магістра Величко Валерії Віталіївни на тему «Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму Харківської області» може бути допущена до захисту в Державній екзаменаційній комісії та заслуговує високої оцінки.

Рецензент

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри
міжнародних економічних відносин
імені Артура Голікова Харківського
національного університету

Марина ШУБА